

Filozofski život

Ciklus tribina *Bioetički utorak*

Ciklus tribina *Bioetički utorak* u akademskoj godini 2015./2016. održao se u šest susreta od prosinca 2015. godine do lipnja 2016. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u organizaciji Zagrebačke podružnice Hrvatskog bioetičkog društva i Suradničkog kruga studenata Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. U prosincu je održana tribina na temu »Stranac na obali: izbjeglice kao korist ili kao prijetnja?«, u siječnju je održana tribina na temu »Ta jedina zemlja: budućnost nakon enciklike Pape Franje i pariške konferencije o klimatskim promjenama«, u ožujku je održana tribina »Psihofarmaci u psihijatriji – potreba ili nasilje?«, koja je ujedno bila pionirska tribina ciklusa *Aporije psihe: filozofske, psihijatrijske i bioetičke perspektive* pod vodstvom Luke Janeša, u travnju je održana tribina »U magli obrazovanja«, koja je anticipirala problem kurikulne reforme u Republici Hrvatskoj, u svibnju je održana tribina »Ciljana ubojstva: u sjeni dionova«, a u lipnju je održana tribina »Trebali nam cjepivo protiv vakcinacije?«.

Tribina »Stranac na obali: izbjeglice kao korist ili kao prijetnja?« se je održala 15. prosinca 2015. godine i bila je motivirana terorističkim napadima u studenom 2015. godine, koji su potresli političku, medijsku i egzistencijsku viziju izbjegličke krize te isprovocirali nikad veći broj sukobljenih glasova oko cjelokupne geopolitičke situacije i nikad snažniju masmedijsku reakciju polariziranu između ideje koristi i ideje prijetnje, što je ujedno dogodilo sam život ljudi zahvaćenih krizom. Gosti tribine bili su Vedrana Baričević s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, politolog i povjesničar Boris Havel iz Zagreba, Marija Selak s Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Lucija Mulalić iz Centra za mirovne studije u Zagrebu te Drago Župarić-Iljić s Instituta za migracije i narodnosti iz Zagreba. Baričević je govorila o krizi migracija kao krizi površne stabilnosti Europske unije te je razlučila problematiku pravno-praktičkog sukoba supranacionalne ideje Europske unije i

nacionalnog jačanja unutar njenog organizma, a što za posljedicu ima i radikalno drugačije pristupe rješavanju problema migracijske krize i ukazivanje na slabe točke unije. Havel je govorio o potrebi za oprezom prilikom bezrezervnog prihvaćanja izbjeglica jer, tumačeći povijest i tradiciju grupacija naroda i plemena koja su u pitanju, oni sa sobom donose npr. i kulturu međusobnih sukoba i načine poimanja svijeta u koji se ne uklapaju u uvriježene modele europskog odnošenja među strankama, te utoliko možda nemaju u vidu iste stvari koje imaju europski građani, uključujući i one koji ih u potpunosti podržavaju. Mulalić je govorila o volonterstvu na području Republike Hrvatske i nastojala obrazložiti cjelokupnu problematičnost medijskog misinformiranja i konstruiranja lažnih slika o izbjeglicama, problematika na koju se Selak nadovezala iz perspektive odgovornosti pojedinaca i virtualnih medija, naročito društvenih platformi, ali i istaknula sive zone između apsolutnog prijezira spram izbjeglica i bezrezervnog prihvaćanja. Župarić-Iljić je objasnio osnovna terminološka razlikovanja između različitih etiketa i stručnih naziva, npr. razlike između izbjeglice, migranta, apatrida, itd., te je govorio o posljedicama koje proizlaze iz pogrešnog razumijevanja tih pojmova, odnosno praktičnog odnošenja spram ljudi s obzirom na neupućenost. Tribinu su vodili Roni Rengel i Luka Perušić.

Tribina »Ta jedina zemlja: budućnost nakon enciklike Pape Franje i pariške konferencije o klimatskim promjenama« se je održala 12. siječnja 2016. godine i bavila se činjenicom da su Enciklika *Laudato si'* Pape Franje i diplomatska konferencija o klimi *COP21* obilježili 2015. godinu kao dva iznimno važna događaja. Papina poslanica do sada je naj-snažniji ekološko-socijalni proglas Katoličke Crkve koji otvoreno kritizira svjetski političko-ekonomski sustav i one koji ga omogućuju, dok je samit u Parizu bila formalno najvažnija konferencija o ekološkoj politici u povijesti ljudske civilizacije, ali konferencija koju su mnogi vidjeli kao vrhunac licemjerna korporativnog kapitalizma. Gosti tribine

bili su Vedran Horvat s Instituta za političku ekologiju u Zagrebu, Hrvoje Jurić s Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Katica Knezović s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U gotovo besprijekorno usloženom troglašju razrade problematike, gosti tribine secirali su dimenzije religijskog, političkog i bioetičkog ove problematike, pri čemu je Horvat intenzivnije obrazlagao politički kontekst pariškog samita, prošlost odluka i rezultate te budućnost novih odluka i vjerojatnih rezultata, Knezović je objasnila pozadinu enciklike i njeno nastajanje, te posebno anticipatorni karakter kojim su predviđeni rezultati pariškog samita, a Jurić je objasnio povezanost političkog i religijskog u kontekstu bioetičkog problema klime, te dodatno obrazlagao gibanje uma prema biocentričkom shvaćanju cjeline živog svijeta. Tribinu su vodili David Martić i Luka Perušić.

Tribina »Psihofarmaci u psihijatriji – potreba ili nasilje?« se je održala 8. ožujka 2016. godine i posvetila se, usprkos dugoj povijesti, medicinskom i društvenom značaju te javnoj prisutnosti psihijatrije kao teorije i prakse, problemu tabuizacije psihijatrijskih tema i psihoterapijskih postupaka. Jedno takvo pitanje tiče se primjene lijekova koji utječu na psihičko stanje, odnosno psihofarmakološke terapije koja dominira nad suvremenom psihijatrijom. Uzme li se u obzir činjenica da broj psihički oboljelih osoba u svijetu i Hrvatskoj neprestano raste, potrebno je stalno ispitivanje institucionalizirane psihijatrijske prakse. Cilj je ove tribine bio doprinijeti kritičkom propitivanju pozitivnih i negativnih aspekata psihofarmakološke terapije, odnosno psihičkih i fizičkih učinaka primjene lijekova, pri čemu se nezaobilazno ispitaio razvoj tog tipa tretmana te širi kontekst njegova postojanja. Gosti tribine bili su Vlado Jukić, ravnatelj Klinike za psihijatriju »Vrapče« u Zagrebu, Martin Kuhar sa Zavoda za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu te Robert Torre, psihijatar s Klinike za psihijatriju Kliničkog bolničkog centra »Sestre milosrdnice« u Zagrebu. Kuhar je u problematiku tribine uveo povijesnom analizom upotrebe psihofarmaka, dubioznim uzrocima i nastajanjima lijekova, kao i o ranom profilu psihijatara koji se jedva mogao povezati sa shvaćanjem kredibilitnosti, te je govorio o nekoj uvriježenim metodama koje su danas potisnute kao alternativne iako za to ne postoje razlozi. Nakon Kuhara uslijedilo je polemično obrazlaganje Jukićeve pozicije institucionalnog psihijatra i ravnatelja jednog psihijatrijskog objekta, usmjeravajući se na razvitak psihijatrijskih praksi i napredak u razumijevanju psihofarmaka, odnosno obrazlaganje Torreove pozicije anti-psihija-

trije preko koje je napao zasade uvriježene aktualne institucionalne prakse i pozivao na temeljitu paradigmatiku promjenu koncepta izoliranja uma i pojedinca. Uz pionirsko pokretanje novih tribina, ovaj je događaj ostao zapamćen i po rekordnom broju posjetitelja, više od 250, što je knjižnica Filozofskog fakulteta jedva istrpila. Tribinu su vodili Luka Janeš i Luka Perušić.

Tribina »U magli obrazovanja« održana je 19. travnja 2016. godine. U epohi globalnog previranja u sferi znanja i znanosti, hrvatski rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski sustav odgoja i obrazovanja približava se potrebi za korjenitim promjenama kroz cjelovitu državnu kurikulumnu reformu motiviranu političko-ekonomskim okvirom 21. stoljeća. Proces transformiranja poručuje nam da je jedan život prosvjete iščeznuo, da drugi problematično postoji, a da se treći, još nejasan, tek stvara. Da bismo pridonijeli razvijanju orijentacije, za cilj tribine bilo je postavljeno, s jedne strane, ispitivanje pomaka u odnosima učenika, učitelja i roditelja posljednjih godina, odnosno status i svrhu odgojitelja i učitelja u aktualnom hrvatskom kontekstu, a s druge strane razmatranje uzroka i posljedica državne reforme te problema u teoriji i praksi postojećeg i nadolazećeg sustava koji zajedno postavljaju temelje budućnosti (našeg) društva. Gošće tribine bile su Iris Marušić s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, Marijana Togonal s Visoke škole za komunikacijski menadžment »Edward Bernays« u Zagrebu i Ivana Zagorac s Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Marijana Togonal izložila je kako su profesori danas uglavnom nezainteresirani za angažiran rad, te kako su plaće zadnje što frustrira nastavnike, a da izvor nezadovoljstva proizlazi iz nastavnog kurikula, načina na koje gradivo treba proći i neprilagođen nastavni sadržaj dobi djeteta. Togonal je također istaknula kako i sami sindikati u tome paradoksalno odmažu jer naglašavaju isključivo materijalni položaj nastavnika. Marušić je izložila kako Hrvatskom obrazovanju treba temeljita promjena jer se svijet dramatično promijenio, a u školama se ne vide nikakve promjene. Zbog promjene u okolini javlja se zahtjev za prilagodavanjem tako da bi djeca mogla uspješno funkcionirati. Djecu je potrebno opremiti za život, a današnja škola to ne nudi. Problem vezan za učenje su pokušali riješiti nudenjem koncepcije međupredmetne teme »učiti kako učiti«, gdje bi bitna funkcija škole bila osposobljavanje djece za kvalitetno učenje, što sa sobom donosi i promjenu evaluacije učenja i zaštitu nastavnika od nezadovoljnih roditelja koji ne mogu procijeniti stupanj kvalitete. Zagorac je usmjereno govorila o općenitom od-

goju društva, odnosno razlici između društva danas i društva budućnosti. Djeca su naša i svoja budućnost te im želimo omogućiti bolje sutra. Problem koji se javlja je kako odgajati za društvo koje još nije došlo, odnosno kako razriješiti s tradicijom koja unatoč očiglednoj neodrživosti i dalje ponavlja obrasce promašenog odgajanja. Zagorac je, međutim, zanimljivo istaknula problem forsiranja projektnog načina mišljenja i timski rad koji evidentno ne odgovara svim pojedincima, a napose ne odgovara svakom djetetu, te je istaknula neke temeljne zablude oko ideje učenja mišljenja općenito i kritičkog mišljenja napose, naime uopće ideje da se djecu mora učiti misliti – jer ona već misle i jedino što takvim pristupom mi uspijevamo je iskvariti to. Sama tribina bila je organizirana na temelju dvaju povoda – tada skorašnjeg prosvjeda predškolskih odgajatelja u gradu Zagrebu, odnosno problematične kurikulne reforme (problematične zbog promjena političkih struktura i lobiranja, odnosno problematične zbog neoliberalističkog koncepta reforme). Potrebno je istaknuti da ova tribina nije bila naročito posjećena što, kada usporedimo s dramom koja je ubrzo nastala oko kurikulne reforme, samo pokazuje totalnu senzacionalističku površnost ne samo javnosti kao takve, nego akademske javnosti naročito. Naime, predmet kurikulne reforme postao je tobože relevantno pitanje tek kada se su uzburkale ideološke vode, dok se prije toga – što je tribina demonstrirala – uopće nije razumjelo što se događa. Tribinu su vodili David Martić i Luka Perušić.

Tribina »Ciljana ubojstva: u sjeni dronova« održana je 10. svibnja 2016. godine i posvetila se suvremenoj praksi tzv. »rata protiv terora« kao odraza kontroverznosti državne primjene ciljanih ubojstava. Bez obzira na razlog primjene, iz pozicije međunarodnog prava ciljanih ubojstava su zabranjena. Unatoč tome, kada su nacionalni interesi ili sigurnost država deklarirani ugroženima, ciljanih ubojstava dopuštaju se kao navodno učinkovita metoda borbe koja pritom smanjuje broj nepotrebnih žrtava. Problematika ciljanih ubojstava, poput npr. upotrebe bespilotnih letjelica u Pakistanu, zato se sagledala iz strateškog, pravnog i bioetičkog aspekta, a u dijalogu s posjetiteljima pokušalo se procijeniti ispravnost, učinkovitost i legalnost takvog oblika (državnog) terorizma. Gostovali su Mirko Bilandžić s Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Ivica Kelam s Visokog evanđeoskog teološkog učilišta u Osijeku i Sunčana Roksandić-Vidlička s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Bilandžić je govorio o povijesti ciljanih ubojstava, o pomacima u strategiji korištenja ciljanih ubojstava, o efikasnosti ciljanih ubojstava i po-

vezanosti te efikasnosti s legitimiranjem rata protiv terora. Istaknuo je da je tu tek došlo do promjene tehnike uz veći angažman tehnologije, nasuprot klasičnom HUMINT-u, a da je takav tehnokratski tip državnog terorizma često skriven pod eufemističkim nazivom »protu-terorističkih operacija«. Važna suglasnost naših stručnih sudionika je bila u tome koliko su pravne odredbe nedorečene, što znači da postoji velik prostor pojmovne manipulacije. Roksandić-Vidlička govorila je o tome kako ima puno pravnih problema po pitanju same definicije terorizma i što zapravo jest ciljano ubojstvo. Problematična joj je sama kaznena odgovornost: vrijede različita pravila za unutrašnje i vanjske sukobe, također postoje razlike između međunarodnog prava i kaznenog prava. Ciljano ubojstvo također se razumije iz najmanje tri pozicije: pozicije ratnog prava, pozicije borbe protiv terorizma i pozicije zaštite ljudskih prava – zbog toga je teško zauzeti konačni stav o tome kako pravno definirati odgovorne za poduzimanje ciljanih ubojstava kada ona nemaju svoje pravno opravdanje. Najveći je problem kada je pravo na samoobranu dozvoljeno, kada smijemo, kao druge države, poduzeti određene radnje na teritoriju države gdje se nalaze teroristi. Kelam je preispitao na koga su ciljani ubojstva u najvećem broju usmjerena, naročito od strane Sjedinjenih Američkih Država. Kod korištenja dronova/bespilotnih letjelica veliki je broj kolateralnih žrtava. Uputno je koliko su zapravo precizna ciljanih ubojstava dronovima. Službene statistike govore drugačije od medija, prema čijim navodima nema niti jedne kolateralne/civilne žrtve. Klasifikacija žrtava dronovskih napada su sporne. Postoje pojedinačna ciljanih ubojstva i »napadi s potpisom« gdje se ciljaju osobe za koje se ne može utvrditi identitet. Posebno je poražavajuće što ljudi koji žive na područjima gdje su česti napadi dronovima žive u konstantnom strahu već na sasvim psihološkoj razini jer se karakterističan zvuk dronova uvijek negdje čuje i utoliko oblikuje atmosferu stalne napetosti. Voditelji tribine bili su Mišel Androić i Luka Perušić.

Tribina »Trebali li nam cjepivo protiv vakcinacije?« izazvala je izuzetne polemike prilikom pokušaja formiranja tribine koja je pokušala po prvi puta u istu prostoriju staviti pro-, neutral- i anti-vakcinaške pozicije. Nastojanje da se komunikacijski rascjep pokuša reparirati i na temelju izmjene argumenata ustanoviti gdje je on nastao zamalo je doveo do otkazivanja tribine, no ona je ipak održana. Naime, posljednjih su se godina rasprave na temu cjepiva i obaveznog cijepljenja, a naročito obaveznog cijepljenja djece, rasplamsale širom svijeta. Oštro suprotstavljene strane sve slabije međusobno komuniciraju. Slično se do-

gađa u Hrvatskoj, gdje se s različitih pozicija daju ekstremno različite sugestije, što izaziva veliku zbuđenost u javnosti. Cilj je tribine bio ukazati na različite dimenzije ove problematike, pokušati rasvijetliti razloge odabira i posljedice za sve strane, te time doprinijeti stručnoj i javnoj raspravi o znanstvenim i društvenim aspektima cijepjenja, a problem organiziranja upravo je ukazao na temeljnu grešku u pristupu svih blokova. Gosti tribine na kraju su bili infektolog Goran Tešović sa Zavoda za infektivne bolesti djece iz Zagreba, Ivana Delaš, članica HUZPPP inicijative »Cijepjenje – pravo na izbor« iz Zagreba, Lidija Gajski, specijalista interne medicine iz Zagreba, te Ivana Marasović Šušnjara, specijalista javnog zdravstva iz Splita. Marasović Šušnjara govorila je o konkretnim problemima s necijepljenjem u praksi, o metodama verifikacije cjepiva i životnom iskustvu s cijepljenim pacijentima. Ivana Delaš govorila je o razlozima nastanka inicijative, o problemima u razumijevanju sadržaja cjepiva i o pravu na izbor, Gajski je govorila o korporativnom lobiju u području cjepiva i umreženosti s farmaceutskim tvrtkama koje štete općoj slici zdravstva i metodologiji provjere cjepiva, a Tešović je, iznoseći niz primjera kojima je pobijao mnoge od tvrdnji drugih govornika, govorio o, u temelju, dvije načelne stvari: potrebi za životnim stručnim usavršavanjem u tako kompleksnim temama te je izložio kompleks razlikovanja različitih vrsta cjepiva, njihovu primjenu, dozege, povezanost efekata i nuspojave, pri čemu je govorio i o recentnom povratku epidemija u geoprostorima u kojima je antivakcinaški pokret dobio zamah. Posebno je relevantno bilo izlaganje o raznolikosti cjepiva, na temelju čega se vidjelo da većina javnosti i liječnika slabo razumije važnu činjenicu tipološke raznolikosti. Na temelju cjelokupne tribine i popratne rasprave, a u kontekstu javnog sukoba pro- i anti- pozicija, moglo se zaključiti da postoje najmanje dva velika problema provakcinaške strane: slaba komunikacija s pacijentima i neprovjeravanje iste dimenzije stručnosti liječnika; dok se antivakcinaška strana suočava s druga dva velika problema: temeljno nerazlikovanje problema cjepiva od problema medicinskog sustava i slabo stručno razumijevanje infektološke struke, a naročito fenomena rizika. Tribinu su vodili Maja Vojić i Luka Perušić, a poslužila je kao svojevrsni preludij posebnom tematskom bloku o cijepljenju koji će se održati u okviru Dubrovnik International Bioethics Summer School simpozija u kolovozu.

Roni Rengel
David Martić
Luka Perušić

Predstavljanje dvadesetog broja **Europskog glasnika**

U Kulturnom centru »Šalom« Hrvatsko-izraelskog društva 10. veljače 2016. godine održano je predstavljanje jubilarnog dvadesetog broja *Europskog glasnika*, časopisa koji je u dvadeset godina izlaženja u Hrvatskoj prepoznat kao godišnji zbornik značajnih radova europskih i svjetskih intelektualaca. Od svojeg nastajanja prije trideset godina u Parizu do danas, cilj *Europskog glasnika* je promicanje slobode mišljenja i pluralizma, što se odražava i ovom broju u kojem je dominantna tema Blisko-istočni sukob i orijentalne studije, gdje se kroz prizmu tekstova »orijentalista« i njihovih kritičara nastojao dati jedan širi pogled na problematiku odnosa unutar Bliskog istoka, s posebnim obzirom prema palestinsko-izraelskim odnosima, ali i prema ulozi Zapada na tom području.

Predstavljanje časopisa započelo je uvodom Milana Bešlića, likovnog kritičara i esejista, aktualnog predsjednika Hrvatsko-izraelskog društva. Ukratko upoznavajući auditorij s časopisom i ovogodišnjim tematom, Bešlić je predstavio izlagače, od kojih su Marija Bašić, Dražen Katunarić i Žarko Paić ujedno i članovi uredništva, a uz posebne zahvale predstavio je Borisa Havela kao suradnika koji je najviše zaslužan za selekciju radova o orijentalizmu.

U svojem izlaganju, Žarko Paić ukazao je na doprinos i utjecaj koji je imala suradnja filozofa Alexandrea Kojèvea i Carla Schmitta na političku budućnost Europe i sam projekt Europske Unije. Paić tvrdi da je njihova prepiska i daljnja suradnja promijenila »mentalnu mapu Europe« u tome što je ideja Europe prvi puta konsolidirana u obliku koji nadilazi okvire nacija-država. Unatoč svojim razlikama i različitom tumačenju Hegela, posebno pitanja »kraja povijesti« koje je u središtu prijepora, Schmitt i Kojève se slažu da je vestfalsko poimanje suvereniteta ili doba nacija-država završeno. Kojève, osim toga što je bio filozof i znameniti tumač Hegela, imao je živi interes za unutrašnju i vanjsku politiku Francuske te pitanja razvojne ekonomije (bio je guverner Francuske centralne banke, politički savjetnik i arhitekt Općeg sporazuma o carinama i trgovini), čime je svojim filozofskim uvjerenjima mogao utjecati i na egzekutivnoj, a ne samo akademskoj razini. Isto se može reći za Schmitta koji je, također, bio poznat unutar krugova visokih dužnosnika. Kojèveova ideja zalaska nacija-država vezana je uz Hegelov pojam »kraja povijesti«, naime, ništa više nije bilo suprotstavljeno građanstvu, a model liberalizma za posthistorijsko doba kapitalizma je postao uzor za Europu, ali i svijet: to je kraj povijesti u obliku

»univerzalne homogene države«. Kojève, slijedeći Hegela, identificira početnu fazu kraja povijesti u Napoleonovu pohodu na Jenu 1806. godine, kada je Napoleon želio ukinuti državu u korist »građanskog društva«, a čime je zapravo započelo stvaranje imperija (Paić taj imperij, kao prijelaznu fazu iz nacija-država u univerzalnu homogenu državu, naziva »napoleonovskim kodom«). Carl Schmitt nije dijelio isto mišljenje s Kojèveom po pitanju kraja povijesti, najviše zbog svojeg poimanja onog »političkog«, što se za Schmitta uvijek očituje u relaciji prijatelj–neprijatelj, gdje je glavna funkcija politike u konstrukciji neprijatelja. Kraj povijesti iz hegelijanske perspektive, koju zastupa Kojève, implicira ukidanje povijesne dijalektike, dakle ukidanje neprijateljstva između gospodara i sluga, što je za Schmitta neprihvatljivo. Zbog toga je Schmitt dao alternativnu viziju imperija u obliku *Veleprostora* (*Großraum*), prostora u kojima ne postoje fizičke granice nacija-država, nego fluidnost ideja, ali i njihovih sukoba; u njima je omogućen pluralitet ali i smisao neprijateljstva. *Großraum* predstavlja ideje otpora prema kraju povijesti te i način očuvanja političkog, iz toga i mogući strahovit sraz sila. Primijenivši Kojèveovu i Schmittovu koncepciju imperija (napoleonovskog koda) na političku budućnost Europe, Paić zaključuje da jedini način »razbijanja napoleonovskog koda« i imperijalnog belicizma, te naposljetku ozbiljenja univerzalne i homogene države, ostaje u pojmu kulture i »prebolijevanju različitosti« (Heideggerov pojam). Kultura iz koje izrasta tolerancija i poštivanje drugih može biti onaj kohezivni faktor koji može spasiti Europu.

U retrospektivi, nakon čitanja prepiske koja je priložena u časopisu, teško je razumjeti zašto bi jedna relativno bezazlena i srdačna korespondencija između dva intelektualca, koji i sami temu tretiraju na autoironičan način (vidi Alexandre Kojève, Carl Schmitt, »Prepiska«, *Europski glasnik*, br. 20, 2015., str. 965–968; autoironija je posebno jasna u Kojèveovoj opasci na str. 965., gdje napominje da njegove knjige razumije najmanji broj ljudi te se pita kako bi netko njegova razmišljanja mogao uzeti za ozbiljno? Schmitt na str. 968. tvrdi isto za svoje »bezazleno« djelo *Zemlja i more* u kojem se bavi dotičnom temom), promijenila mentalnu mapu Europe ili uopće utjecala na ideju supranacionalizacije Europe. Na pitanje zašto je Europski supranacionalni projekt zaživio, odgovor možemo naći u bipolarnoj podjeli svijeta tijekom Hladnog rata, u tome da se Europa željela oduprijeti agresivnoj američkoj hegemoniji u europskom gospodarstvu (najbolja knjiga koja analizira prodiranje američkog tržišta u europsko gospodarstvo i kakav je to izazov

predstavljalo za europsku samostalnost za vrijeme Hladnog rata je *Američki izazov* Jean-Jacquesa Servan-Schreibera, kod nas izdana 1968. u nakladi Epoha–Zagreb) i oduprijeti prijjetnji ekspanzije sovjetskog realocijalizma. Danas, prijjetnja od američkog gospodarstva ili moguće ruske ekspanzije nije toliko značajna i pitanje je može li budućnost Europe zaista opstati kroz zajedništvo ili će doći do ponovnog buđenja rivalstva između država. Razjedinjenost Europe po pitanju prijema izbjeglica, mjera štednje i rastućih nacionalnih ambicija zemalja (prvenstveno Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva) i nacionalizam naspram europskog zajedništva ukazuje da ideja imperija i dalje vrebava, ali iz vestfalovskog modela nacija-država koji opstaje unatoč liberalnoj i globalističkoj paradigmi.

Udarana tema predstavljanja časopisa bilo je izlaganje orijentalista Borisa Havela, u kojem je izložio svoj temat o orijentalizmu. Ukazao je na nedopustivo diskreditiranje orijentalnih studija, tvrdeći da povijesna metodologija orijentalistike ne smije postati žrtvom političke korektnosti, te da orijentalistika ima višestoljetnu tradiciju metodološkog proučavanja, s autorima čija su istraživanja i danas nezaoobilazan izvor za bolje poznavanje Orijenta (o broju znamenitih orijentalista koji su i danas najkvalitetnije reference o islamskoj kulturi vidi *Europski glasnik*, br. 20, str. 73). Od 1978. kad je Edward Said objavio svoj pamflet »Orijentalizam«, termin orijentalizam je postao pogrdna riječ, ali i sinonim za zapadnjačko promišljanje Orijenta. Prema Havelu, orijentalistika se pred takvom denuncijacijom gotovo raspala. Said tvrdi da zapadno proučavanje Orijenta ne može biti legitimno jer na Orijent gleda kao na fiksnu točku koja se ne mijenja, te da se time implicira da je Zapad superiorniji, tj. racionalan. Said zaključuje da su orijentalne studije na Zapadu novi oblik kolonijalizma. Uz osudu ovakvog stajališta, Havel je pokazao da nam je potrebno oživljavanje orijentalistike jer je Zapadu potrebno poznavanje Orijenta, posebno u doba kada se Bliski istok pokazuje kao pravo bure baruta i jedna od regija koja ima enormni geopolitički značaj. Još jedan aspekt negiranja zapadnog doprinosa shvaćanju Orijenta je i nesposobnost Arapa, ali i raznih etno-religijskih identiteta na Bliskom istoku, da se suoče sa svojom poviješću. Havel tvrdi da većina muslimana, poput Europljana, žive u »bespovijesnosti«, ali iz dva različita pola – Europa odbija priznati ili ne poznaje nasilnu prošlost islamske civilizacije zbog političke korektnosti, pristajući uz diskurs »orijentalizma«, dok muslimani s druge strane ne istražuju, nego brane dijelove svoje nasilne prošlosti. Prema tome, »bespovijesnost« i orijentalizam su jednosmjerni po

pitanju odgovornosti koje Zapad prebacuje na svoju povijest. Havelovim riječima, orijentalistika bi trebala rasvijetliti povijest odnosa između sunita i šijita, kritički preispitati poruku Kur'ana i Muhamedov život bez ulaženja u njeno izvorište, je li zapadna ili istočna.

Kada se radi o potrebi metodološke jasnoće proučavanja istoka, teško je ne složiti se s Havelovim stajalištem, ali u zadnjem djelu tog izlaganja dolazi se do prijeporne točke. Na primjeru povijesti islama, povijesnih odnosa sunita i šijita, Havel tvrdi da se iz toga može izvući mnogo lekcija koje bi nam mogle pružiti uvid u namjere trenutnih aktera u sukobu. Pritom je spomenuo Yassera Arafata i njegov »tajni« govori iz Johannesburga, u kojem svoje potpisivanje mirovnog sporazuma s Izraelom iz Osla 1993. uspoređuje s *Hudejbijjskim sporazumom*. U povijesti islama, Hudejbijjski sporazum je sporazum koji je Muhamed potpisao s plemenom Quraish iz Meke da bi osigurao mirno hodočašće iz Medine u Meku za muslimane i dopustio Quraishima njihovu autonomiju. Naposljedku, sporazum je prekršio sam Muhamed napadom i osvajanjem Meke. Ovakva povijesna usporedba s palestinskom oslobodilačkom organizacijom i stvarnim namjerama Yassera Arafata da eventualno nasilno pokori Izrael je poprilično neumjesna, posebno ako se uzme u obzir da je Hudejbijjski sporazum kontroverzno pitanje jer nije jasno tko je odgovoran za kršenje stavki sporazuma. Dapače, bolje poznavanje konteksta Arafatove izjave otkriva da je Arafat bio nezadovoljan izraelskim nastojanjima da i dalje grade nastambe unatoč Madridskoj konferenciji iz 1991. koja je prethodila mirovnim ugovorima, naime od 1991. pa sve do 2015. broj stanovništva u nastambama se učeterostručio (za grubu statistiku vidi <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsources/Peace/Settlepop.html>); širu analiza gradnje izraelskih nastambi i kako se to odnosi na mirovni proces pruža Stanley L. Cohen u *The Two State Solution is Neither* iz 2014. Dostupno na: <http://istanleycohen.org/index.php/component/content/article/8-stanley-cohen-in-the-media/37-the-two-state-solution-is-neither>), što je bila indikacija jasnog povijesnog plana i strategije širenja izraelskog teritorija. Arafatova izjava se može jednostavno protumačiti kao potpisivanje ugovora s »figom u džepu« zbog nepopustljivosti Izraela, a ne kao potvrda zle kobi koja se vuče još od Muhameda. Jedina zamjerka točnim Havelovim prigovorima pojmu orijentalizma je način na koji bi se orijentalne studije mogle koristiti kao nešto više od povijesne metodologije, kao oruđe za moralnu osudu ili diskvalifikaciju islamskih vrijednosti iz povijesnih izvora. U svojoj biti, to bi čak i potvrdilo Saidove brige o orijentalnim studijama kao obliku kolonijalizma. Nijedna povijesna metodologija si ne može

priuštitu da izlazi iz okvira povijesnih činjenica u revalorizaciju vrijednosti.

Nadalje, urednica Marija Bašić pružila je uvid u arapsko-izraelski sukob iz izraelske pozicije, citirajući odlomke iz razgovora Elisabeth Lévy s dva židovska intelektualca, Alaina Finkielkrauta koji brani Izrael i Ronyja Braumana koji je kritičan prema izraelskoj politici prema Palestini i arapskim zemljama (vidi *Europski glasnik*, br. 20, str. 279–312). Cilj njenog izlaganja bio je ukazati da antisemitizam postaje sve češćim u političkom diskursu lijevih i desnih populista te da je postalo sve teže argumentirano braniti Izrael. Učestalo citirajući Finkielkrautovu obranu Izraela, upoznala je slušateljstvo s drugom stranom argumentacije i s izraelskim nastojanjima da se očuva mir u Palestini. Na to se je nadovezao Dražen Katunarić u posljednjem izlaganju večeri, u kojem je pobliže objasnio ulogu ovog broja *Europskog glasnika* u objašnjenju geneze blisko-istočnog sukoba iz različitih gledišta i kako je potrebno njegovati kulturu disidentstva kao najboljeg izraza slobode, a time i progresa, sve to uz kraće osvrtne na temat »disidentske misli« ovog broja *Europskog glasnika* koji se bavi disidentstvom u vrijeme realsocijalizma.

Izlaganje i predstavljanje zaključeno je uz spomen Juliena Bende i problema napuštanja intelektualnog integriteta prilikom podređivanja ideologiji ili nacionalizmu.

Oni koji su prisustvovali ovom predstavljanju sigurno ne mogu požaliti jer su otišli obogaćeni znanjem koje je zaista dragocjeno, znanjem o argumentima one druge strane, upoznati s glavnim problemima orijentalistike, a sada još zapostavljene na Zapadu, upoznati s problemom opstanka Europe i naposljetku s izraelskom stranom »palestinskog pitanja«. Iako ništa nije jasnije od toga da je stav uredništva *Europskog glasnika* da se sloboda mišljenja mora njegovati tako da se dopusti sloboda govora disidentima, na ovom predstavljanju nažalost nije bilo disidentskog glasa. Predstavljanje u hrvatsko-izraelskom društvu je bilo u potpunosti unilateralno, nedostajao je glas razmjernosti koji bi stao u obranu islamske apologetike, palestinske strane, ali i euroskeptizma. Previše diskusije je posvećeno kulturno religijskim identitetima, konceptualiziranju blisko-istočnog sukoba kao sukoba između muslimana, muslimana i židova, demokracija i propalih država, bez spomena moćne političke dimenzije nacionalističkih interesa arapskih zemalja i izraelskog nacionalizma (cionizma), oba većinski sekularna, ali ujedno i ključna za razumijevanje sukoba na Bliskom istoku.

Mišel Androić

Tribina »Poboljšano ljudsko biće i njegovo okruženje«

U organizaciji Europskog pokreta Hrvatska, Europskog doma Zagreb i Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku, u prostorijama Europskog doma u Zagrebu u utorak 8. ožujka 2016. godine održana je tribina »Poboljšano ljudsko biće i njegovo okruženje«. Tribinu je vodio Igor Čatić, voditelj Znanstveno-istraživačkog odbora za bioetiku, tehniku i transhumanizam koji djeluje u sklopu Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Gosti tribine bili su Ante Čović (prorektor Sveučilišta u Zagrebu i voditelj Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku), Marija Selak (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) s predavanjem naslovljenim »Poboljšavanje čovjeka« i Julija Erhardt (Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu) s predavanjem naslovljenim »Poboljšavanje uma – načini, metode, etika«.

U uvodnom izlaganju Čović je napomenuo važnost uspostave centara izvrsnosti u području društvenih i humanističkih znanosti te njihovu prisutnost u širem društvenom kontekstu. Uz američkog oca bioetike Vana Rensselaera Pottera (1970.) spomenut je i otac europske bioetike Fritz Jahr (1926.), kao i činjenica da je bioetika svoj razvojni put započela kao društveni pokret. Pokret koji je samom društvu približio moguće opasnosti od nekontroliranog znanstveno-tehničkog razvoja i prijetnju koju napredak, pođe li nešto po zlu, predstavlja po mogućnost opstanka života na zemlji. U tom kontekstu bioetika ne predstavlja anti-znanstvenu disciplinu, nego orijentacijsku disciplinu. Korpus znanja bioetike pruža orijentacijsko znanje, kao i mjesto na kojem se različite discipline mogu okupiti oko rješavanja zajedničkih pitanja vezanih za »živo«.

Znanstveno-istraživački odbor za bioetiku, tehniku i transhumanizam jedan je od odbora koji djeluju u sklopu Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Odbor ima trinaest članova (Igor Čatić, Ivana Greguric, Eva Jurković, Ana Maskalan, Jan Šnajder, Julija Erhardt, Nikolina Iris Filipović, Marija Selak, Marko Kos, Mladen Kučinić, Petar Čurković, Tara Beata Racz, Tomislav Stipančić), a čine ga mnogi stručnjaci s različitih fakulteta i iz različitih znanosti.

Marija Selak održala je izlaganje na temu »Poboljšavanje čovjeka«. Poboljšanje čovjeka za Selak znači nadilaženje bioloških ograničenja čovjeka ili prelazak iz »normalnog« u »nad-stanje«. Nadalje, može se odnositi na poboljšanje mentalnih i fizičkih kapaciteta kroz tehno-znanost – gdje otvorenim ostaje

znače li ta poboljšanja i poboljšanje na moralnoj razini. Interdisciplinarni poduhvati ove vrste otvaraju širok spektar pitanja i utječu na naš način razumijevanja »što je čovjek« i »što je ljudska priroda«. Poboljšanje čovjeka uporabom tehnike, u neko posthumano ili transhumano biće, seže mnogo dalje u prošlost od samih pojmova kojima ih opisujemo. Sam koncept postoji već u mitologiji, a svoje proširenje dobiva u vrijeme renesanse te se revitalizira u dvadesetom stoljeću. Proširenjem koncepta ljudskih prava, kao i skupina kojima pripisujemo prava, u dvadesetom stoljeću otvara raspravu o pravima »nad-ljudskih« bića. Rasprava se prvenstveno vodi oko dvije glavne točke, reprodukcijских prava i društveno-političkih prava. U tom kontekstu Selak smatra zanimljivim stav da se poboljšanjem čovjeka mogu dokinuti problemi takve vrste jer poboljšanje uvijek predstavlja nazadovanje nekog drugog pojedinca. Budući da je problem poboljšanja kompleksan, potrebno mu je prilaziti oprezno i voditi brigu o tome što sve donosi tehnološki napredak.

Izlaganje Julije Erhardt »Poboljšavanje uma – načini, metode, etika« otvoreno je uputkom na što mislimo kada izgovaramo riječ »um«. Pod pojmom uma podrazumijevamo »sveukupnost mentalnog, odnosno psihičkog života, a podrazumijeva emocije, osjet i sl.«. Poboljšanje uma, pojašnjava Erhardt, može se postići farmakološki ili električnom strujom. Mozak je prije svega elektrokemijski organ i ovisan je o prenošenju impulsa preko sinapsi, što znači da promjena u kemiji mozga može utjecati na ponašanje u jednakoj mjeri kao i promjena u prenošenju impulsa el. strujom. Pod poboljšanjem uma možemo misliti više stvari: poboljšanje kognitivnih sposobnosti, kao što je bolja memorija, poboljšanje u ponašanju i raspoloženju itd. Zanimljivim se čini trend da se psihoaktivni farmaci prepisuju i ljudima koji ne boluju od neke bolesti (kao što je poremećaj pažnje) da bi im se pospešile kognitivne sposobnosti ili kvaliteta u društvenoj aktivnosti. Napominje da u suvremenom društvu postoji trend »nametanja« stanja trajne sreće i dokidaju se neka druga, »normalna« stanja, kao što je stanje tuge. To ujedno uzrokuje patologiziranje tih »drugih stanja«.

Predavanja su zaključena raspravom sudionika i napomenom voditelja Igora Čatića da je znanstveno-fantastična budućnost u velikoj mjeri već prisutna te da se ne smijemo dati zavarati da će mogući problemi doći tek u budućnosti, kao i da se tim pitanjima trebamo posvetiti iz bioetičkog diskursa.

Marko Kos

Kršćanski caritas i neoliberalna ekonomija

Tribina pod nazivom »Kršćanski caritas i neoliberalna ekonomija« održala se 23. ožujka 2016. godine u srcu kapitalističkog cirkusa Bogovićeve ulice u Zagrebu, u Napretkovom kulturnom centru. Uz pomoć moderatora tribine, Antonija Šeperića, gosti tribine, koja je trebala objelodaniti neke postojeće nejasnoće vezane uz ovu tematiku, bili su Luka Popov i Ivica Kelam. Kada kažem da je tribina trebala objelodaniti nejasnoće vezane uz izbor teme za tribine, zapravo mislim na dobar pokušaj moderatora i organizatora tribine da kroz uvodna pitanja dođu do glavne teme, međutim, što zbog interesa malobrojne publike, što zbog interesa samih gostiju tribine, ona se održala većinom u duhu definiranja osnovnih pojmova i komentiranja intrigantnih tema vezanih uz osnovne pojmove.

Sama tribina započela je moderatorovim htjenjem definiranja same ekonomije, što je Popov ukratko definirao kao znanost o raspodjeli osnovnih resursa te određivanjem cilja ekonomije, za koju je kazao da je njen cilj povećanje kvalitete života i životnog standarda te raspodjela resursa na pravilan način. Na to je moderator uključio Kelama koji smatra da danas imamo oskudna sredstva i ljudske želje koje u nesrazmjeru mogu dovesti do tržišne nejednakosti, čega smo i sami svjesni. U neoliberalnom kapitalizmu sloboda tržišta je uvjetovana igračima na tržištu, dok monopol dovodi do distorzije tog istog tržišta. Popov, s druge strane, smatra da je danas neoliberalna ekonomija postala pogrdan sinonim te je izgubila na svom značenju upravo zbog toga. Pokušao je okupljenoj publici objasniti razliku između dvije ekonomije koje danas postoje, tzv. Austrijske škole ekonomije i moderne ekonomije ili kejnzijanzima. Iako je Popov ukratko objasnio razliku između ovih dviju škola, problem je nastao zato što su određeni posjetitelji tribine smatrali da se i ovdje rasprava treba preseliti na teme Jugoslavije i Austro-ugarske. Srećom, moderator je uspio obuzdati rasplamsalu atmosferu dvojice posjetitelja i ponovno dati priliku gostima tribine da nastave. Dalje su krenuli u smjeru zaštite potrošača, gdje Popov kaže da smatra da je sama zaštita potrošača bolja ako potrošaču date izbor, dok Zakoni o zaštiti potrošača zapravo štete potrošaču jer mu upravo oni smanjuju izbor. Pa tako navodi primjer GMO hrane, za koju smatra da nije potrebno posebno isticati na deklaraciji količinu GMO-a u određenom proizvodu. S druge strane, Kelam se ne slaže s ovakvim stavom jer smatra da svaki proizvod mora imati deklaraciju o GMO-u kako bi kupac mogao izabrati želi li

taj proizvod ili proizvod koji ne sadrži GMO. Nakon toga, moderator je postavio pitanje treba li državu potpuno maknuti s tržišta ili je njezin upliv dobar i koristan potrošačima. Popov smatra da se uloga države treba svesti na jamstvo privatnog vlasništva i da se treba povući s tržišta i iz ekonomije te da treba postojati slobodno tržište bez regulacije države. S druge strane, Kelam smatra da se država ne može povući s tržišta te je on svakako za regulaciju države na području tržišta i ekonomije. Nadalje, rasprava je krenula u smjeru preispitivanja pravednosti, točnije, je li pitanje pravednosti bitno za tržišnu ekonomiju. I dok Popov smatra da pitanje pravednosti većinom ovisi o kulturi i da je bitno u nekim segmentima, Kelam smatra da živimo u kulturi sebičnosti i u konzumerističkom društvu u kojem pojam pravednosti polako izumire. U svemu tome, moderator je pokušao ova pitanja svesti na naše društvo pa ga je zanimalo gdje se u svemu tome nalazi Hrvatska. Popov smatra da je hrvatsko tržište mladi kapitalizam te da je za kapitalizam potrebno postojanje određene kulture koja će ga prihvatiti, a te kulture u Hrvatskoj nema. Smatra da u Hrvatskoj, s druge strane, nema niti kršćanskog caritasa niti voluntarizma, nego da posvuda vlada škrtost. Što se tiče crkvenog učiteljstva i kršćanske antropologije, ono je zasnovano na ideji dobra pa je moderator postavio pitanje je li shodno tome kršćanstvo u konfliktu s današnjom ekonomijom. Kelam smatra da živimo u društvu u kojem se vrednuje samo profit kao ultimativno dobro, na što se nadovezao moderator s pitanjem treba li kršćanska antropologija tražiti i traži li sebedarje. Popov smatra da Crkva i dalje potiče vjernike da pomažu zajednici te ona daje određene moralne smjernice, međutim, on smatra da zaštitna najslabijih u društvu više nije pitanje morala, nego znanosti. Što se tiče crkvene intervencije u ekonomiju, Popov smatra da ona nije problem. Navodi da Crkva utječe na kulturu i to ne bi trebao biti problem jer prilikom toga Crkva ne uključuje silu, dok s druge strane, intervencionizam države u ekonomiju uključuje silu. Kelam smatra da Katolička Crkva ima zadaću naglašavanja općeg dobra i solidarnosti, što izostaje kod neoliberalnog kapitalizma. Crkva može ponuditi odgovor na divljenje kapitalu i ona to treba činiti. Kršćanski caritas je, prema Popovu, samo sredstvo za dobročinstvo, dok Kelam smatra da je bit kršćanstva upravo u caritasu.

U zaključnom djelu tribine Popov je ponovio da smatra da je Hrvatska mlada kapitalistička zemlja, u kojoj je potrebno posebno istaknuti nedostatak pravne države. Prvenstveno je potrebno ulaganje u razvoj kulture jer se kultura osobne odgovornosti proteže kroz sve

pore društva. Taj rad na kulturi i osobnoj odgovornosti nije samo zadaća vjernika nego je to zadaća svih građana. Kelam smatra da je Crkva u Hrvatskoj prokockala svoju šansu. Nalazimo se u vremenu kada javnost Crkvu doživljava kao zatvorenu i materijalno bogatu i upravo zbog toga se treba okrenuti solidarnosti i naglašavanju ljudskih vrednota, te se otvoriti prema potrebitima kako bi povratila povjerenje i vjernika i građana. Medicina u svemu tome ima beskonačnu vrijednost jer se bavi onime što se ne može ekonomizirati, a to su zdravlje i tijelo i upravo iz tih razloga se medicina ne može staviti na tržište. Ukoliko dođe do toga da se stavi na tržište, bit medicine više neće biti prevencija i liječenje bolesti, nego će bit medicine postati novac, čime dolazimo do toga da će se zarađivati na zdravlju što nas dovodi samo do »izuma novih bolesti«. Isto tako niti novac ne bi trebao biti privatiziran.

Lidija Knorr

X. Mediteranski korijeni filozofije

Od 7. do 9. travnja 2016. godine održani su X. *Mediteranski korijeni filozofije*, međunarodni znanstveni skup u suorganizaciji Hrvatskog filozofskog društva i Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta u Splitu.

U posljednjih deset godina na ovom skupu izloženo je više stotina referata, koji većinom potpadaju pod jednu (ili, iznimno, više) od sljedećih tematskih cjelina: mediteranski korijeni filozofije i Mediteran kao mjesto komunikacije različitih kultura i filozofskih tradicija, suvremena filozofija Mediterana, hrvatska filozofija na Mediteranu i suvremeni filozofski problemi i pitanja s posebnom referencom na Mediteran kao simbol multikulturalnosti, globalizacije, kozmopolitizma, međucivilizacijskih napetosti, kulturnih sukoba i trajnih političkih nemira. Ovom tematskom lepezom, koja se bez obzira na mnoštvo pristupa, perspektiva i specifičnih pitanja, u pravilu zadržava na pitanjima, problemima i/ili teoriji Mediterana, dade se obuhvatiti gotova sva raznolikost priloga u proteklih 10 godina. Tako je bilo i ove godine pa će prikaz pratiti radije tematsku podudarnost nego slijed izlaganja referata.

Prvu skupinu tema koje se bave antičkom mediteranskom filozofijom otvorio je Mislav Ježić analizom odnosa mita, epa i logosa. Na primjeru ovog razlikovanja u starogrčkim tekstovima Hesioda, Homera, Platona, Par-

menida i Herakleita ocrtao je glavne obrise uvjeta radanja filozofije. Veoma zanimljiv prilog dao je i Dirk Luddecke koji je, potaknut Rancièreovom tezom da se cjelokupni platonistički politički projekt može razumjeti kao antimaritimna polemika, definirao elemente talasofobije te ispitao njihove implikacije i značenje u Platonovoj politici i etici. Unatoč detektiranju utjecaja talasofobije na Platonovu filozofiju, zaključio je Luddecke, Rancière ipak ne ide do metafizičkog postavljanja dihotomije kopno–more.

Platonovom političkom filozofijom bavio se i Damir Markov koji je analizirao sličnosti Platonovog poimanja boga i elemenata njegove političke filozofije sa staroindijskim tekstovima. Drugi tip usporedbe zainteresirao je Vladimira Rismonda koji je u etici judaističke teologije i spoznajnoj funkciji *mimesisa* u Platonovoj *Državi* vidio osnovu sukoba dvaju pristupa estetici *mimesisa*, koji u konačnici dovode do bizantskog ikonoklastičkog spora. Istinosni status slike Rismondo i danas vidi važnim pitanjem, kako na teorijskoj razini u okviru etike slikovne reprezentacije, tako i na vrlo praktičnoj razini (primjerice slučaj »Charlie Hebdo«). S estetičkim kod Platona bavio se i Slobodan Stamatović. On je ispitivao, na tragu Platonova iskaza o filozofiji kao najvišoj muzici (kroz Sokratova usta u *Fedonu*), je li riječ o, inače zanemarenoj, važnoj misli Platonove filozofije ili o usputnoj, sasvim beznačajnoj figuri, kao što bi se u prvi mah dalo lako pretpostaviti, pogotovo imamo li u vidu Platonov opći odnos prema umjetnosti.

Osim Platona, nije zanemaren ni drugi klasik antičke filozofije – Aristotel – čiju 2400. obljetnicu smrti obilježavamo ove godine. O njegovom razumijevanju demokracije govorio je Pavo Barišić. U suprotnosti spram teze o post-demokraciji kao epohalnom fenomenu (Rancière, Crouch), Barišić je ukazao na razumijevanje oblika pučke demokracije kod Aristotela i Polibija, dvojice autora koji, slično nama današnjima, stoje na zalasku antičkih polisa i svjedoče upravo usponu post-demokratskih oblika političkog organiziranja. Kod obojice autora gradacija oblika pučke vladavine se kreće od najpravednijeg do najnepravednijeg poretka, koji je u oba slučaja vladavina mnoštva, odnosno svjetine (Aristotel) ili gomile (Polibije).

Političkom filozofijom bavio se u svom izlaganju i Daniel Bučan koji je, izlagajući Al-Farabijev politički nauk iz spisa *Uzorita država* i *Postizanje sreće*, ukazao na utjecaj platonizma, ali i autentičnu Al-Farabijevu filozofsku misao iskazanu u poimanju uzoritosti filozofske spoznaje i ideje paralelnosti hijerarhijskog ustrojstva bitka i političkog ti-

jela u skladu s *privodnim mjestom*. Upravo iz te ideje paralelnosti bitka uopće i političkog napose, Al-Farabi uspostavlja svoju politiku kao specifičnu metafiziku, pokazao je Bučan. Da je grčka filozofija imala utjecaj ne samo na misao drugih naroda nego i na najneočekivanije aspekte kulture Mediterana, pokazala je Jasna Jeličić Radonić. Izložila je rezultate dijela dugogodišnjih arheoloških istraživanja nastanka i razvoja Farosa (Stari Grad na Hvaru). Tamo je Jeličić Radonić detektirala prisutnost pitagorejskih numeričkih principa u ustroju grada, a u svrhu osiguravanja njegove harmonije. Materijalnom i arheološkom baštinom u svrhu istraživanja utjecaja određene ideje na mediteranskom prostoru bavila se i Zrinka Podhraški Čizmek. Preciznije, njen fokus bio je na analizi utjecaja predžidovskih uvjerenja i simbolike koji se, zahvaljujući Feničanima i drugim pomorskim narodima s obala Mediterana, u obliku kamenih stećaka i drugih kamenih formacija nalaze po cijelom antičkom Mediteranu, gdje u isprepletanju sa starijim kulturnim supstratima postaju konstitutivnim dijelom nove kulture.

Nešto kasnije utjecaje s Bliskog Istoka prikazala je Naida Mihal Brandl koja je izložila presjek spominjanja istočnojadranskih gradova u literaturi *responsa*, posebnoj vrsti rabin-ske literature koja nam daje važne informacije o kulturi Židova i naroda među kojima su živjeli. Široka zastupljenost referiranja istočnojadranskih gradova u tim tekstovima, koji obuhvaćaju teme od matematike, geografije i astronomije do etike, povijesti, filozofije i religije i tumačenja židovskih religijskih spisa, snažno upućuje na postojanje jedinstvenog židovskog prostora na području Mediterana, zaključila je Mihal Brandl.

O utjecajima iz Sjeverne Afrike govorio je najredovitiji gost *Mediteranskih korijena filozofije* Krešimir Čvrljak koji se bavio peristilskom sfigom, inače zaštitnim licem publikacija ovog simpozija. Čvrljak je krenuo od analize značenja sfinje u drevnom Egiptu do analize funkcioniranja konkretne splitske sfinje kao simboličkog markera u prostoru Dioklecijanove palače. U temu Splita smjestilo se i izlaganje Dunje Jutronić koja je na primjeru splitskog govora ispitala varijabilnost i stabilnost jezika. Analizirajući promjene u splitskom govoru, Jutronić je postavila pitanje o tome što je ostalo od splitske dijalektalne sintakse te kako se na ovu situaciju primjenjuju aktualne rasprave unutar filozofije jezika.

Odrediti svu širinu tema koje spadaju pod filozofiju i uopće teoriju Mediterana nije lagan posao, a isto vrijedi i za suvremenu filozofiju Mediterana. Da se točnije izrazim, to nije

nimalo lagan posao, a vjerojatno ni potreban. Ograničavanje na geografske okvire, nacionalne i nadnacionalne granice rezultira bitnim dokidanjem mogućnosti slobodnog sagledavanja pojedine teorije i misli. Naravno, društveno-politička i jezična uvjetovanost, kao i uvjetovanost dostupnosti literature, može biti predmetom analize u pred-novovjekovnom razdoblju, ali kasnije gubi odlučujući značaj. Vlastitost iskustva ne ograničava mogućnost reflektiranja pojedinih problema i tema. Ipak, pojedine filozofije, upravo zbog inzistiranja autora, možemo označiti upravo kao *mediteranske filozofije*. U prvom redu tu stoji Albert Camus koji razvija, kako je sam naziva, »mediteransku misao«, misao obilježenu *Weltanschauungom* Mediterana. O Camusu se na *Mediteranskim korijenima filozofije* dosta govorilo proteklih godina (2013. i 2014. godine napose), povodom stogodišnjice njegova rođenja, a ove godine referat o etici u *Pobunjenom čovjeku* pripremio je Josip Guć. Camus u ovom djelu dolazi do koncepta pobune iz kojeg proizlaze zahtjevi za solidarnošću i granicama koje želi vratiti svijetu, a posebno govori o onoj pobuni koja je izgubila odnos sa svojim korijenima, što se u prvom redu odnosi na revoluciju, zaključio je Guć. Egzistencijalizmom se bavila i Marija Knežević koja je prikazala i objasnila Sartreovo poimanje samoodređenja individualiteta u kontekstu njegove fenomenološke ontologije. Isti autori bili su u fokusu izlaganja Marka Vučetića koji je, na tragu analize odnosa egzistencijalnog subjekta i metafizike kod Camusa, Sartrea, Kierkegaarda i Fabra otvorio raspravu o elementima metafizičnosti na razumijevanju egzistencijalnog subjekta.

Ricœurovu ocjenu personalizma i pokušaje njegove reaktualizacije iznio je Borislav Dadić. Aktualnost personalizma Dadić je utemeljio u analizi povijesti personalizma (vertikalni razvoj) i analizi problema na koje personalizam daje odgovore (horizontalni razvoj), a koji su ostali aktualni do danas. Suvremenom filozofijom se bavio i Vladimir Jelkić koji je proveo komparativnu analizu i analizu utjecaja antičke i suvremene filozofije, problematizirajući odnos pojma savjesti kod Grka i kod Nietzschea. Iznenađujuće, pokazalo se da Nietzscheov stav o savjesti od svih Grka najviše korespondira upravo Sokratovom stavu.

Ove godine obilježava se i 500. obljetnica od izdanja *Utopije* Thomasa Morea pa je, prigodno, Mislav Kukoč govorio o mediteranskim utopijama. Iako je pojam utopije nastao daleko od obala Mediterana, prvi utopijski snovi o idealnoj ljudskoj zajednici su stasali ovdje. Kukoč je prikazao upravo te prve snove koje donose Platon, Euhemer i Jambul. Posebno se osvrnuo i na pitanje pripada li Petrićev *Sretan*

grad korpusu mediteranskih utopija i time nas uveo u treću skupinu tema koje se bave filozofijom hrvatskih autora i/ili autora na hrvatskom području. O trećoj skupini tema, koju smo uvodno označili kao bavljenje hrvatskom filozofijom na Mediteranu, govorili su Miroslav Palameta, Valentina Perišić, Davor Balić i mnogi drugi.

Valentina Perišić izložila je opći prikaz razvoja hrvatske odgojne misli od 15. do 18. stoljeća. To mapiranje ponudilo je dobar uvod u izlaganje Demiana Pape koji je prikazao tipologiju časti u političkim spisima kasno-renesansnog dubrovačkog polihistora Nikole Vitova Gučetića. Niz radova o Dubrovčanima nastavio je Denis Karanušić koji je analizirao recepciju Descartesove sumnje u prvom pjevanju didaktičkog epa *Philosophiae versibus traditae libri sex* Benedikta Stayja. Pritom, analizirao je Stayjevu upotrebu primjera iz svakodnevnog života i svrhu približavanja Descartesovog razumijevanja sumnje i njene spoznajne uloge. Filozofijom u djelima autora s hrvatskih prostora također se bavio i Miroslav Palameta koji je ukazao na shvaćanje aristotelovskih retoričkih stajališta u djelu Ivana Tomke Mrnavića, jednog od najobrazovanijih hrvatskih pisaca XVII. stoljeća.

Sponom renesansne i suvremene misli u Hrvatskoj bavio se Davor Balić koji je iznio rezultate istraživanja o stavovima Miroslava Krleže o Marku Maruliću. Cilj ovog istraživanja bilo je nadopunjavanje evidentno manjkave bibliografije o Marku Maruliću, a sâm Krleža bio je u užem fokusu Jevgenija Paščenka koji je izložio komparaciju shvaćanja rata kod Miroslava Krleže i Vladimira Nazora. Za razliku od velikog broja europskih intelektualaca koji su pozdravili rat, hrvatski književnici su ga osudili, ali su se u viđenju daljnjeg razvoja društva bitno razlikovali: tako je Miroslav Krleža u razdoblju nakon Prvog svjetskog rata upadao u idealiziranje ruskog boljševizma dok je Vladimir Nazor predskazao buduća nasilja, uočio je Paščenko. Niz prikazivanja misli suvremenih intelektualaca nastavio je i Enis Zebić koji je kroz ocrtavanje portreta Mate Ujevića, leksikografa, publicista i autora sveučilišnih udžbenika, ocrtao i fašističku opasnost na obalama Mediterana. Mate Ujević, koji je danas prisutan tek u lokalnoj imotskoj sredini u nazivima škola, prepoznao je opasnosti fašizma još 20-tih godina dvadesetog stoljeća. Bio je oštar kritičar talijanske agresije na Abesiniju, a tijekom Drugog svjetskog rata spašavao je Židove po cijenu vlastitog života, što mu je priskrbilo posthumno odlikovanje »Pravednika među narodima«. Zebić je prikazao elemente Ujevićevog antifašizma utemeljenog u humanističkom i kršćanskom svjetonazoru.

Poetičniju temu iz suvremene književne produkcije obradila je Iris Tićac, u skladu s već ozbiljno utemeljenom metodom komparativne analize književnog i filozofskog stvaralaštva (Nietzsche – Dostojevski, Hölderlin – Hegel, Heidegger – Trakl, itd.). Tićac je analizirala ideju »budnosti čovječstva u čovjeku« kod Marije Bride i Janka Polića Kamova. Budući da uzima ideju budnosti kao lajtmotiv i Kamovljeva pjesništva i filozofije Marije Bride, Tićac je tragom metodskih i tematskih analogija analizirala kako se Kamovljeve pozicije, izražene u lirici, pokazuju kao filozofske formulacije kod Bride.

Anita Lunić, autorica ovih redaka, izložila je shvaćanje umjetničkog djelovanja kao (potencijalnog) načina ostvarenja najvišeg oblika prakse, a kojeg nalazimo u estetici zagrebačke filozofije prakse. Estetikom se bavila i Vani Roščić koja je ukazala na dinamički karakter forme umjetničkog djela i potrebu osvjetljavanja tehničkog i proizvoditeljskog (ars i téchnē) karaktera umjetnosti.

U četvrtu naznačenu temu, koju smo ocrtali kao bavljenje problemom multikulturalizma, kozmopolitizma, kulturnim i civilizacijskim sukobima te mogućnostima suživota, pri čemu se kao ogledni prostor uzima Mediteran, spadaju izlaganja Radomira Videnovića, Lina Veljaka, Sulejmana Boste i Marina Beroša.

Radimir Videnović i Marin Beroš pogodili su samu srž kompleksnosti koncepta kozmopolitizma. Videnović je to učinio postavljajući pitanje o filozofiji Mediterana kao kozmopolitiskoj paradigmi, a Beroš postavljajući pitanje odnosa ideja imperijalizma i kozmopolitizma. Naime, Beroš je ukazao na implicitnu prisutnost ideje kozmopolitizma u opravdavanju različitih imperijalističkih projekata, kao i na činjenicu da se ideja kozmopolitizma možda ne bi niti razvila bez iskustva imperija. U usporedbi shvaćanja kozmopolitizma *kasne stoe* i suvremenih liberalnih teoretičara, Beroš je dominantnoj tezi o univerzalizmu ideje kozmopolitizma suprotstavio tezu o kozmopolitizmu kao ideološkom konceptu koji odražava vrijednosti tek jednog malog dijela stanovništva i pogoduje njegovoj poziciji moći. S druge strane, Videnović je, na tragu teze Pavla Vuk-Pavlovića da kozmopolitizam pretpostavlja patriotizam kao uvjet mogućnosti participiranja u šire zamišljenom zajedništvu (različitih naroda i kultura), tragao za »putokazima« uspješnog kulturnog suživota i ujedinjavanja na obalama Mediterana. Probleme koji mogu proizaći iz ove pozicije paralelnosti zatvorenog identiteta na jediničnoj razini problematizirao je Lino Veljak koji je u sukobu ideje multikulturalizma i različitih fundamentalizama, upravo na obalama Mediterana, ispitivao lažnost same ideje multikul-

turalnosti. Na istom tragu je i Sulejman Bosto postavio pitanje o pozicioniranju suvremene kulture između kulturnog solipsizma i izazova globalizacije. Konkretnije, Bosto je postavio važna pitanja o pluralnosti kulturnih identiteta, njihovom odnosu i recipročnosti razumijevanja kulturnih svjetova, aporijama u komunikativnim kulturnim procesima i, konačno, potencijalima konflikta i zloupotrebe.

Veoma aktualnim temama su se bavili i Tonći Kokić i Vesna Maričić. Kokić je ukazao na službena predviđanja o povećanju broja stanovništva do 2050. godine i o potrebi povećanja ukupne proizvodnje hrane. Istodobno je potrebno smanjiti zagađenje okoliša i spriječiti preveliko povećanje potrošnje vode. U potrazi za rješenjem ovog problema, a koje bi bilo i ekološki prihvatljivo i ne bi dovelo u pitanje društvenu i političku stabilnost, Kokić dolazi do ideje zatvorenih katnih tvornica bilja i laboratorijske proizvodnje mesa čime bi se pomoglo ispunjenju zahtjeva za povećanim količinama hrane u bliskoj budućnosti. Na razmeđu futurologije i bioetike bio je i prilog Vesne Maričić koja je izlagala o transhumanom projektu čovjeka kod Houellebecqa i Baudrillarda. Ona je postavila pitanje o egzistenciji čovjeka između njegove životinjske prirode i izgledne kiborgizacije, te analizirala aktualne metode kiborgizacije, primarno u suvremenim umjetničkim praksama.

Osim redovnog dijela simpozija, Mediteranski korijeni filozofije redovito uključuju i druge događaje: plenarna predavanja, predstavljanja knjiga i kulturno-umjetnički program. Plenarno izlaganje o percepcijama ljudske prirode i poticaja ljudskih postupaka održao je trenutni predsjednik Hrvatskog filozofskog društva, Zdravko Radman. Na tragu istraživanja Michaela Tomasella i Marca Iacobonija o kooperativnom ponašanju, Radman je pročitivao tezu o individualizmu i egoizmu kao ljudskim prirodnim stanjima. Kako pokazuju eksperimentalno dobiveni podaci, kooperativno ponašanje je prisutno i kod ljudskih i kod ne-ljudskih živih bića. Time se postavlja opravdano pitanje je li altruizam inherentan čovjeku i, ukoliko jeste, koliku ulogu na socijalno ponašanje ima dominantna paradigma o egoističnom interesu kao osnovnom pokretaču ljudskog djelovanja.

Drugog dana simpozija nije bilo plenarnih izlaganja, nego se prigodno organizirao okrugli stol pod naslovom *Mediteranski korijeni kulture – povodom 10. obljetnice MKF-a*. Na okruglom stolu govorili su akademici Nenad Cambi i Mislav Ježić, zatim Daniel Bučan i Joško Božanić te Mislav Kukoč i Pavo Barišić. Mislav Kukoč je, kao idejni začetnik i osnivač simpozija, sumirao prvih deset godina simpozija, prilikom čega je ukazao i na

šarolikost međunarodnog sudjelovanja i brojnost obrađenih tema, ali primarno na kvalitetu priloga koja je rezultirala objavljivanjem u temama časopisa *Filozofska istraživanja* i *Metodički ogledi* te, konačno, i nastajanjem dvaju zbornika radova: *Mediteranska filozofija* (Hrvatsko filozofsko društvo i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Zagreb 2009.) i *Mediteranski korijeni filozofije* (Hrvatsko filozofsko društvo i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Zagreb 2016.). Ostali govornici bavili su se posebnim temama vezanima uz Mediteran i kulturu Mediterana u širem smislu. Nenad Cambi, istaknuti arheolog i povjesničar, ukazao je na raznolikost mediteranske kulture na primjeru usporedbe triju kulturnih i jezičnih slojeva triju naroda Apeninskog poluotoka: Etruščana, Rimljana i Grka. Raznolikosti Mediterana nesumnjivo je doprinijela i komunikacija s udaljenijim kulturama, pri čemu je od ključne važnosti bila uloga *Mare nostrum* kao ključnog komunikacijskog i trgovačkog kanala: o doprinosu arapsko-islamske kulture kulturi Mediterana i Europe govorio je Daniel Bučan, dok je Mislav Ježić ukazao na pojmovne i interpretacijske sličnosti grčke s indijskom filozofijom. Joško Božanić, osnivač istraživačkog centra *Studia Mediterranea*, izložio je pučku filozofiju viških ribara kroz lociranje dijalektičkog mišljenja u lokalnim poslovicama. Pavo Barišić je locirao sadržaje i odnose antičkih i suvremenih pojmova demokracije i kozmopolitizma, uzimajući za fokus vertikalnu liniju promatranja međusobnih utjecaja na mediteranskom području. Ovom raznolikošću tema vezanih uz Mediteran nastojalo se još jednom ukazati na njegovu kompleksnost, kao i na širinu znanstveno-istraživačkih poticaja.

Važan dio simpozija činilo je predstavljanje knjiga koje su tematski vezane uz mediteranski kulturni krug. Ove su godine bila predstavljena četiri izdanja. Prvo je bio predstavljen sveučilišni udžbenik *Pregled antičke filozofije* Tončija Kokića, djelo koje je, uz autora, predstavio i Berislav Žarnić. Potom je predstavljena monografija *Faros: osnivanje antičkog grada* autora Jasne Jeličić Radonić i Miroslava Katića. Ovo djelo predstavlja rezultate dugogodišnjeg istraživanja antičkih slojeva iskopina i nalaza u Farosu. Treće predstavljanje bio je zbornik *Mediteranski korijeni filozofije* kourednika Mislava Kukoča i Marite Brčić Kuljiš, a koji donosi izbor članaka nastalih na osnovu referata s Mediteranskih korijena filozofije. Prilozi su raspoređeni u četiri cjeline koje oslikavaju svu širinu tema obuhvaćenih na *Mediteranskim korijenima filozofije* u zadnjih nekoliko godina. Posljednji je bio predstavljen zbornik *Deliberative Demokratie* kojeg su uredili Pavo

Barišić i Henning Ottmann, a koji donosi tekstove sudionika desetogodišnje međunarodne konferencije *Philosophie und Demokratie*.

Kao dio kulturno-umjetničkog dijela programa, svake godine zadnjeg dana simpozija organizira se obilazak ili posjeta značajnoj lokaciji vezanoj za temu simpozija. Ove godine obilazio se Starigrad (Faros) na otoku Hvaru, naime, uz 2400. obljetnicu Aristotelova rođenja, obilježava se i 2400. obljetnica osnutka Farosa, prvog grčkog polisa na ovim prostorima. Pritom je posebno zanimljiva teza, koju je ranije izložio Mislav Kukoč, kako je Faros dijelom ustrojen i pod utjecajem Platonovih zamisli iz *Sedmog pisma* jer su upravo u trenutku Platonova prvog boravka na dvoru Dionizija Starijeg Parski kolonisti stigli do Hvara gdje su uz pomoć Dionizija Sirakuškog pokorili Ilire i izgradili novi polis.

Anita Lunić

Otvorena rasprava »Svijet bez autoriteta« povodom promocije knjige *Metafizika i suverenost* Gorana Sunajka

U ponedjeljak, 2. svibnja u knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održano je predstavljanje knjige *Metafizika i suverenost*. Predstavljanje je započeo Luka Perušić, predstavivši Udruženje studenata filozofije, Krug mladih urednika *Filozofskih istraživanja* i Hrvatsko filozofsko društvo kao organizatore, te naglasivši da je primarna ideja ovakvog predstavljanja knjige otvaranje rasprava o određenoj temi, ali i povezivanje različitih interesa, filozofskih »uzrasta« te kreiranje kontinuiranog diskursa i dodavanje još jedne dimenzije u filozofski život. Samo predstavljanje je započeo Lino Veljak kratkim predstavljanjem knjige prema njenim dijelovima, naglasivši znakovitost drugog dijela knjige (»Metafizička transformacija Boga u modernu teoriju suverenosti: Hobbes, Rousseau, Schmitt«). Istaknuo je da se radi o odličnoj kritičkoj rekonstrukciji preobrazbe ideje Boga u teoriju suverenosti na kraju starog doba i početku moderne. Dok starim vijekom dominira autoritet Boga preko ovlaštenog zemaljskog predstavnika, u novom vijeku događa se preobrazba u autoritet suverena (monarha) ili suvereniteta kao takvoga (ovlašteni predstavnici suvereniteta), uz naglasak na narodu (demos) kao suverenom. Danas imamo različita shvaćanja suvereniteta. Jedno od shvaćanja vodi

u bogotvorenje države koja tako postaje metafizički apsolut. Rizik koji takva apsolutizacija relativnog donosi je stvaranje autoriteta zla, odnosno legitimizacija zla kao nositelja, izvorišta i predmeta autoriteta. Ipak ukidanje autoriteta nosi još veći rizik jer je, riječima Veljaka, »povratak iz kakvog-takvog kozmosa u kaos«. Veljak ipak završava s tračkom optimizma i spominje bolju alternativu od ukidanja autoriteta, a to je racionalni autoritet odnosno autoritet zasnovan na *ratii*.

Marija Selak je održala kratko predavanje naslovljeno »Je li demokracija danas moguća?«, unutar kojeg se dotakla tri ključne točke. Prva je bila na makrorazini, a odnosila se na problem centralizma unutar EU. Kao temeljne probleme krize EU navela je odljev mozgova s periferije EU na centralne funkcije, nejednakost statusa članica EU i primjer Brexit-a. Kao problematičan navela je i mentalitet »vani je bolje« zbog čega se mnogi više trude otići u druge države nego raditi na poboljšanju uvjeta u vlastitoj. Druga točka bila je na mikrorazini – problematika unutarstranačke demokracije u Hrvatskoj. Kao glavni problem navela je problem glasovanja za liste, a ne za osobu. Navela je da čak i preferencijalno glasovanje nije rješenje jer i ono ovisi o dolasku pojedinca na listu, što je najčešće uvjetovano unutarstranačkim odnosima, a ne interesom ili voljom naroda. Zadnja problematika koje se dotakla bile su moguće alternative današnjem sustavu gdje je kao najveći problem trenutno navela odnos sustav/ljudi.

Goran Sunajko svojim izlaganjem zaokružio je cjelinu koju su započeli Veljak i Selak, govoreći o različitim shvaćanjima suvereniteta u modernom dobu, navodeći primjere raznih modernih filozofa od Schmitta i Rancièrea pa nadalje. Također se bavio problemom autoriteta danas i pitanjem mogućnosti postojanja autoriteta uopće. Istaknuo je to da se država danas legitimira tako da politiku proglašava nemogućom, te da postdemokracija teži ispraznjenju politike podmećući je pod ekonomiju i pravni poredak. Referirao se također i na Nietzscheovo djelo *Ljudsko odviše ljudsko* te iz nje izvukao problem toga da nam prošlost i budućnost određuju sadašnjost dok je samo sadašnjost vrijeme konkretnog čovjeka. Opisujući još jednu odliku modernog vremena, spomenuo je kraj autoriteta koji Alain Renaut u svojoj knjizi *La fin d'autorité* objašnjava na četiri razine: političkoj, obiteljskoj, odgojnoj i medicinskoj, što znači vladati, odgajati, kažnjavati, liječiti. Svoje izlaganje Sunajko je završio sintezom:

»Dolazimo do intuitivne pozicije moderne demokracije koja kao suverenost priznaje samo to da je mjesto vlasti prazno. Ako je mjesto prazno, onda su mogući i smjena vlasti i prekid ugovora. Ako

je suverenost prazno mjesto – onda je suverenost ništa. Umjesto zaključka iznosim Nancyjevo pitanje: 'Nema svjetskog vrha: ili bi pak trebalo misliti sam svijet, ne prema obnovljenoj suverenosti, nego umjesto svake suverenosti?' « M. V.

Što se tiče samog sadržaja knjige, ona je nastala kao doradena doktorska disertacija »Transformacija metafizičkoga shvaćanja Boga u modernoj filozofiji politike; analiza na primjeru Hobbesove, Rousseauove i Schmittove teorije suverenosti«. Sam Sunajko u predgovoru djela piše:

»Studija je potaknuta recentnim, nepredvidivim teorijskim pitanjima o pojmu suverenosti kao temeljnom supstratu države, koji, zajedno s njom, sve više mijenja izvorni smisao. (...) Ona je stoga, amalgam metafizičkih i filozofijsko-političkih uvida u problematiku teorije suverenosti, a to znači da objedinjuje metafizičke, teorijske postavke s nekim praktičnim posljedicama analiziranih teorija teoretičara suverenosti. (...) U vremenu 'postdržavne' i 'postsuverene' filozofijsko-političke i političko-praktične postmoderne ostaje ipak neriješenim pitanjem kako je i je li uopće filozofijski moguće proglasiti kraj pojma suverenosti, a da odgovor ne upućuje na iskustvo prakse. (...) Analiza toga problema upravo će biti temelj izvođenja postulata u ovoj studiji jer suverenost kao moderni pojam, uvidjet će se, biva dokinut upravo s krajem metafizike odnosno njezinim temeljnim predmetom – Bogom. Dakako, riječ je o filozof(ij)skom pojmu suverenosti koji na teorijskoj razini propituje zakonitosti mišljenja pojma kroz povijesno filozofske etape svojega razvoja (...).«

Ono što navodi kao glavnu namjeru studije je pokazati kako metafizička osnova suverena i dalje važi. U studiji se zato najviše bavi analizom Hobbesa, Rousseaua i Schmitta kao onih teoretičara kojima je pojam suverenosti središnji analitički pojam, a obilježavaju početak, vrhunac i kraj moderne teorije suverenosti.

Maja Vejić

15. Lošinjski dani bioetike

Petnaesta međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Lošinjski dani bioetike* održana je na Malom Lošinju od 15. do 18. svibnja 2016. godine u hotelima Aurora i Vespera u Malom Lošinju. Organizatori 15. *Lošinjskih dana bioetike* bili su Hrvatsko filozofsko društvo, Hrvatsko bioetičko društvo i Grad Mali Lošinj, a Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku bio je su-organizator. Uz glavni program manifestacije, *Lošinjski dani bioetike* uključivali su *Studentsku*

bioetičku radionicu. Ovogodišnju radionicu »Bioetika i religija« organiziralo je Udruženje studenata filozofije pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, uz pomoć Suradničkog kruga studenata Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Pokrovitelji 15. *Lošinjskih dana bioetike* bila je Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović, Ministarstvo Znanosti, Obrazovanja i sporta, Primorsko-goranska županija i Sveučilište u Zagrebu, dok su *Studentsku bioetičku radionicu* potpomogli Grad Zagreb i Studentski zbor Sveučilišta u Zagrebu. Organizacijski odbor manifestacije sastojao se od Predsjednika organizacijskog odbora Ante Čovića, Glavnog tajnika Hrvoja Jurića, poslovne tajnice Mire Matijević te 62 člana iz 18 gradova, dok su za organizaciju Studentske bioetičke radionice zaslužni Predsjednica organizacijskog odbora Suzana Krčmarek, Potpredsjednici Ivan Bauernfreund i Augustin Kvočić, te članovi Nikolina Čavar, Anja Dorđević, Luka Hrvoj, Marko Kos, Ivana Kovačić, Mirna Petak, Roni Rengel i Luka Šiško. Program 15. susreta uključivao je: Međunarodni simpozij »Integrativna bioetika i nova epoha« (16.–17. svibnja), *Studentsku bioetičku radionicu* (15.–18. svibnja), okrugli stol »Odgovornost za budućnost: Enciklika pape Franje *Laudato si'* i pariški klimatski samit« (16. svibnja), okrugli stol »Van Rensselaer Potter i rođenje bioetike« (17. svibnja) te bioskop na istoimenu temu.

Smatrana (malim) jubilejem, ovogodišnja manifestacija posebno je održana i popraćena. Manifestaciju je svečano otvorio Ante Čović u ime Organizacijskog odbora te u ime Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Zdravko Radman govorio je u ime Hrvatskog filozofskog društva, Amir Muzur u ime Hrvatskog bioetičkog društva, a Ružica Baumgarten u ime Grada Malog Lošinja. Ivan Bauernfreund predstavio je *Studentsku bioetičku radionicu*, a raznovrsni partneri Lošinjskih dana bioetike govorili su o njihovim ulogama u razvoju i širenju integrativne bioetike te općenito bioetičkih projekata u regiji: Stjepan Orešković predstavio je *Dubrovnik International Bioethics Summer School* i konferenciju »Price of Health«, Walter Schweidler predstavljao je Katoličko Sveučilište Eichstätt-Ingolstadt, Orhan Jašić govorio je u ime Bioetičkog društva Bosne i Hercegovine, a Sandra Radenović u ime Bioetičkog društva Srbije. Nakon čitanja pozdravnog pisma Predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović te Ministra znanosti, obrazovanja i sporta Predraga Šustara, Sanja Trajković Komadina govorila je u ime Jadranka grupe, a Snježana Baljak, direktorica hotela u ko-

jem se skup održavao, izrazila je zahvalnost i zadovoljstvo projektom te je Anti Čoviću, Hrvoju Juriću i Miri Matijević uručila simboličku nagradu za njihov doprinos razvoju zajednice. Prilikom uzvratnog govora, Ante Čović posebno je istaknuo urednike i novinare Hrvatske radio televizije za predano praćenje *Lošinjских dana bioetike* od samih početaka, tu prije svega istaknuvši Augustina Bašića, Jasnu Burić i Blanku Jergović. Na kraju svečanog otvorenja, Hrvoje Jurić održao je sažete predavanje o kvantitativnim i kvalitativnim postignućima petnaest dosadašnjih susreta.

Za glavni programski dio bila su prihvaćena 52 rada istraživača iz 12 zemalja: Albanija, Austrija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Kanada, Makedonija, Njemačka, Norveška, Sjedinjene Američke Države, Slovenija, Srbija i Švicarska.

Prvog dana manifestacije predstavljena su sljedeća istraživanja: Michael George (Kanada): »Bioetika kao socijalni diskurs«, u kojem je ispitao suvremene prepreke za širenje bioetičkog diskursa i angažiranje društvenih, političkih i ekonomskih interesa koji čine pluriperspektivni kontekst bioetike; Srećko Gajović (Hrvatska), Anna Lydia Svalastog (Norveška) i Joachim Allgaier (Austrija): »Zemljopis krajolika znanja u prividnom svijetu«, u kojem su ispitali prividnost internet svijeta, njegova sadržaja i kretanje pojedinaca kroz njega u potrazi za točnim podacima; Toni Pustovrh (Slovenija): »Hiperkonektirano pametno tehnodruštvo: Pitanja o nekim etičkim, pravnim i društvenim implikacijama rastuće informatizacije, automatizacije i robotizacije«, u kojem je ispitao učinke, posljedice i trendove kakvi se mogu očekivati u budućnosti; Aida Kapo (Bosna i Hercegovina), Amer Ovčina (Bosna i Hercegovina), Suvada Švrakić (Bosna i Hercegovina) i Ajnija Omanić (Bosna i Hercegovina): »Kvaliteta života osoba s opekotinama«, u kojem su ispitali etičke probleme kod osoba s opekotinama promatrani s aspekta socijalizacije, obiteljskog života, bračnog života, funkcionalnih tjelesnih problema i nedostataka, ekonomskog blagostanja i sl.; Mile Marinčić i Mark Tomaj (Hrvatska): »Mastikoterapija i bioetičke perspektive u liječenju pacijenata nakon moždanog udara«, u kojem su ispitali utjecaj mastikoterapije na funkcionalni status osobe i smanjenje boli i predložili povećanje tipa terapije u kombinaciji s drugim oblicima tretmana; Velimir Terzić i Marija Terzić (Hrvatska): »Erektilna disfunkcija – simptom, bolest, neizbježnost?«, u kojem su ispitali odnos statistike obolijevanja te tržišta preparata; Aleksandar Racz i Slavko Antolić (Hrvatska): »Smrt u sauni. Povezanost između učestalosti i duljine boravka u saunama i rizika smrtnog ishoda«,

u kojem su ispitali prednosti i klinički rizici korištenja saune za opću populaciju. Predavanje je ujedno bilo svojevrsni performans i demonstracija, naime održalo se *in situ* u ambijentu Finske saune na 90°C; Robert Doričić i Igor Eterović (Hrvatska): »Javnozdravstveni principi kao izvor bioetičke refleksije«, u kojem su ispitali izravniju poveznicu javnog zdravlja i bioetike te obrazložili važnost bioetičkog prečitavanja s ciljem bioetičke revalorizacije; Gorjana Gjurić (Hrvatska): »Odbijanje pružanja zdravstvene zaštite. O prizivu savjesti u medicini«, u kojem je ispitala odnos prava zdravstvenih radnika i prava pacijenata na zdravstvenu zaštitu s obzirom na ravnotežu i temeljna ljudska prava; Katarina Savić Vujović (Srbija), Sonja Vučković (Srbija), Branislava Medić (Srbija), Radan Stojanović (Srbija), Nevena Divac (Srbija), Dragana Srebrot (Srbija) i Milica Prostran (Srbija): »Rana dijagnostika nasljednih poremećaja u trudnoći – etička pitanja«, u kojem su ispitali metode koje nose rizik i mogući gubitak ploda, te moralnu problematiku vezanu uz metode; te »Bioetički problemi u upotrebi lijekova i djetetskih suplemenata u sportu«, u kojem su raspravljali u praksi i zloupotrebi suplemenata za povećanje sportskih sposobnosti poradi uspjeha; Sandra Radenović (Srbija): »Važnost sociologije sporta i etike sporta – shvaćanje studenata«, u kojem je izložila rezultate ankete provedene nad 280 studenata I. i 90 studenata II. godine; Matija Mato Škerbić (Hrvatska) i Sandra Radenović (Srbija): »Prisutnost bioetičkih tema na području filozofije i sociologije sporta u Hrvatskoj i Srbiji«, u kojem su istražili kvantitativnu dimenziju podataka, te utvrdili dominantne teme i rasprave; Eva D. Bahovec (Slovenija): »Analiza diskursa o abortusu u Sloveniji u svjetlu bioetike«, u kojem je ispitivala nekoliko dokumenata te niz tvrdnji u medijima iz šireg političkog spektra prve velike kampanje protiv abortusa i današnje situacije u Sloveniji; Stjepan Orešković (Hrvatska), George Rutherford (Sjedinjene Američke Države) i Zdenko Sonicki (Hrvatska): »Medicina utemeljena na dokazima, empirijska etika i implementacija bioetičkih standarda. Primjer međunarodnih smjernica za nadzor epidemije HIV-a/AIDS-a«, u kojem su empirijski ispitivali standarde i smjernice za reguliranje ponašanja javnozdravstvenih djelatnika i centara za izvještavanje o nadzoru epidemije, a pokazalo se stvarno stanje odnosa i ponašanja koja imaju moralne, etičke i epidemiološke posljedice te utjecaj na stope preživljavanja oboljelih od HIV-a/AIDS-a; Walter Schweidler (Njemačka): »Sakraliziranje osobe: nasljeđe moderne?«, istraživanje u kojem je ispitivao najutjecajnije današnje odgovore na pitanje o tome od čega se sastoji

duhovna supstanca i nasljeđe novovjekovlja, a što pomaže racionalizirati mnoge rasprave o svjetonazorskoj neutralnosti države; Ivanka Radman (Švicarska): »Važnost bioetičkih principa pri donošenju etičkih odluka u medicini«, istraživanje u kojem je ispitivala važne aspekte donošenja etičkih odluka u medicini na temelju konkretnih primjera i američkog principalizma; Marcus Knaup (Njemačka): »Zamijenjene glave? Bioetičke refleksije o pitanju transplantacije glave«, istraživanje u kojem je ispitivao što bi se o planovima Sergija Canavera o transplantiranju glave moglo reći iz perspektive integrativne bioetike i koje su se neizrečene pretpostavke o čovjeku uvukle u ova razmatranja.

Drugog dana manifestacije predstavljena su sljedeća istraživanja: Željko Kaluđerović (Srbija): »Poimanje duše u fragmentima posljednjeg fizičara«, istraživanje u kojem je ispitivao dva relevantna i međusobno povezana učenja Diogena iz Apolonije: monističku doktrinu o zraku kao načelu i njegovo učenje o duši, to jest relaciju između »unutrašnjeg« zrakla, koji je životodajni princip ljudi i drugih živih bića – njihova duša, i »vanjskog« božanskog zrakla, koji svime upravlja i svime vlada; Orhan Jašić i Samir Beglerović (Bosna i Hercegovina): »Animalni svijet u tradiciji muslimana«, istraživanje u kojem su ispitivali pogled na životinjski svijet iz perspektive vjerujuće i misleće Tradicije muslimana; Ajnija Omanić (Bosna i Hercegovina), Fahrudin Kulenović (Bosna i Hercegovina), Amer Ovčina (Bosna i Hercegovina) i Hajrunisa Čubro (Bosna i Hercegovina): »Vjerska putovanja i etička pitanja«, istraživanje u kojem su ispitivali pravila putujućih vjernika i koje su koristi za njih, njihove obitelji i okruženje u odnosu na moralnu kvalitetu suvremenog vjerskog obrazovanja; Katica Knezović (Hrvatska): »Ekološka etika i odgoj za odgovornost prema okolišu. Od održivog razvitka do ekološkog obraćenja«, istraživanje u kojem je ispitivala stvaranje ekološke osjetljivosti u društvu; Vladimir Jelkić (Hrvatska): »Čovjek kao odgovorni gospodar (paradigma Robinsona Crusoea)«, u kojem je nastojao pokazati da je za Robinsona, čak i u uvjetima golog preživljavanja i situacije u kojoj gotovo da nema nade u spas, moguća paradigma nečega što bismo mogli nazvati »odgovorno gospodarstvo«; Ana Jeličić (Hrvatska): »Aktualnost 'etike budućnosti' Hansa Künga«, istraživanje u kojem je ispitivala ulogu i eventualni doprinos »etike budućnosti« Hansa Künga integrativnoj bioetici; Iva Rinčić i Amir Muzur (Hrvatska): »Velika briga V. R. Pottera: 'Populacijska bomba', istraživanje u kojem su ispitivali Potterovo naglašavanje problema prenapučenosti svijeta; Ivica Kelam (Hrvat-

ska): »TTIP protiv javnosti – konačno podčinjavanje«, istraživanje u kojem je ispitivao ključnu važnost donošenja regulatornih pravila u interesu javnosti i u skladu s europskim načelom opreza. Ukoliko se ne spriječi implementacija ovih štetnih mehanizama u TTIP-u, korporacije će zadati konačni udarac javnom dobru, što će dovesti do odumiranja demokracije i uspostave korporativne diktature u Europskoj uniji i SAD-u; Krešimir Babel (Hrvatska): »Propast rata protiv droga«, istraživanje u kojem je ispitivao razloge za pokretanje »rata protiv droga« i načela po kojima se danas vodi, te kako stupiti u »mirmodopsko« razdoblje; Emil Kušan (Hrvatska): »Potencijal ranjivosti u bioetici«, istraživanje u kojem je ispitivao mogućnosti i domete pojma ranjivosti u bioetičkim promišljanjima, pogotovo s obzirom na njegovu percipiranu biocentričnost; Ivana Zagorac (Hrvatska): »Pogrešnost eksploatacije«, istraživanje u kojem je ispitivala raznovrsne teorije moralnog predznaka teorija eksploatacije s obzirom na ranjivost; Sofia Ana Blažević (Hrvatska): »Personalizirana medicina: više štete nego dobra?«, istraživanje u kojem je ispitivala probleme privatnosti i autonomije pacijenta, dostupnosti personalizirane medicine, patentiranja DNK, biobanaka, selektivnog prekida trudnoće, ljudi kao lijekova itd. s obzirom na odnos korisnosti tretmana i mogućnosti otimanja kontroli; Klea Vyshka (Albanija): »Eutanazija, etičke dileme i teološke perspektive«, istraživanje u kojem je ispitivala kako dobro poznata fraza »svetost života« polako nestaje jer ona može dati krivi dojam o prošlim i sadašnjim etičkim teorijama koje se oslanjaju na kršćansku teologiju; Gentian Vyshka (Albanija), Kreshnik Myftari (Albanija) i Flutura Mezzini (Albanija): »Ostaci građanskih prava za ljude s kognitivnim oštećenjima: albansko iskustvo«, istraživanje u kojem su ispitivali etička pitanja koja su intrinzično povezana s nezavidnom ulogom potencijalnih stručnjaka-svjedoka u parnicama pojedinaca s kognitivnim oštećenjima koji moraju pripremiti oporuku; Nevena Divac (Srbija), Katarina Savić Vujović (Srbija), Branislava Medić (Srbija) i Milica Prostran (Srbija): »Upotreba i zloupotreba lijekova koji poboljšavaju kognitivne funkcije«, istraživanje u kojem su ispitivale širi spektar i kontekst primjene relativno novog terapijskog trenda, odnosno popratne učinke i neželjene posljedice; Julija Erhardt (Hrvatska): »Moralno 'poboljšavanje': neuroznanost ili (neuro)znanstvena fantastika?«, istraživanje u kojem je ispitivala što se pri donošenju odluke s vrijednosnim sadržajem događa na biološkom nivou te koje su biološke pretpostavke bitne za optimalno kognitivno i emocionalno djelovanje, kao i za zdrave mo-

ralne prosudbe, u kojoj mjeri je »poboljšavanje« morala zapravo moguće te kako je povezano s »poboljšavanjima« kognitivnih funkcija i raspoloženja; Igor Čatić, Ivana Greguric i Julija Erhardt (Hrvatska): »Transhumanobiće i njegova okolina«, istraživanje u kojem su ispitivali posljedice napora da se poboljšaju trajno ili privremeno ljudske osobine, npr. informacijskim kiborgiziranjem, kemijskim ili električnim putem, odnosno razvojem umjetne inteligencije itd. usporedno s okruženjem transhumanog bića robotima i prividnim likovima (avatarima); Marija Selak (Hrvatska): »Genska krivnja i genetička odgovornost«, istraživanje u kojem je ispitivala bioetička pitanja i posljedice koje proizlaze iz manipulacije životom; Ana Maskalan i Mirjana Adamović (Hrvatska): »Dizajniranje staklene cipelice. Novi/stari kontekst tjelesnih modifikacija«, u kojem su ispitivale uvriježeno individualističko tumačenje estetskih tjelesnih modifikacija te pokazale širi društveni kontekst na koji utječu, i potencijalno će utjecati u budućnosti, namjerne promjene tijela; Eva Jurković (Hrvatska): »Scenariji budućnosti«, istraživanje u kojem je ispitivala utjecaj spoznaje o predviđenom tehničkom razvoju u budućnosti na psihoemocionalno stanje ljudi te na njihove stavove o napretku i budućnosti; Vanja Borš (Hrvatska): »Istinito kao bakantski zanos. Uloga i važnost pluri-perspektivizma u Hegelovoj misli«, istraživanje u kojem je ispitivao Hegelovu alegoriju bakantskog zanosu tijekom bakanalije u kontekstu slikovitog prikaza istinitog, odnosno istine i pluriperspektivizma, pri čemu je istaknuo ulogu i važnost takvog koncepta u Hegelovoj misli; Marko Kos (Hrvatska): »Križa tehnike – emancipatorni potencijal metaforičkog mišljenja«, istraživanje u kojem je ispitao problem primata prirodne znanosti u izgradnji životnog svijeta; Duška Franeta (Srbija): »Emotivni integritet kao (bio)etički ideal«, istraživanje u kojem je ispitala prepoznavanje pojedinih teorijskih stajališta koja onemogućuju ideju emotivnog integriteta (Solomon), vezu između ideje infantilne emocije i normativne analize emocija (Nussbaum) i tvrdnju o poricanju ljudskosti kao temeljnoj prepriči integriteta (Nussbaum); Denis Kos (Hrvatska): »Teorijsko utemeljenje transdisciplinarnih organizacija znanja u području (integrativne) bioetike«, istraživanje u kojem je ispitivao teorijsko utemeljenje problema predmetnoga pristupa zabilježenom znanju u perspektivi mogućnosti transdisciplinarnih organizacija znanja specifične domene znanja – integrativne bioetike; Luka Perušić (Hrvatska): »Putovi i stranputice enciklopediziranja bioetike«, istraživanje u kojem je sproveo kritiku novog izdanja renomirane enciklopedije *Enciklope-*

dija bioetike; Ana Švogor Šipek i Tomislav Krznar (Hrvatska): »Teme odgoja i obrazovanja na *Lošinjским danima bioetike*«, istraživanje u kojem su ispitali postojanje tematike odgoja i obrazovanja na temelju knjižice sa sažecima izlaganja na konferencijama *Lošinski dani bioetike* i *Dani Frane Petrića*; Jasminka Pavelić (Hrvatska): »Transseksualizam«, istraživanje u kojem je ispitivala etički spektar situacije rijetkog medicinskog stanja kada je um zarobljen u tijelu suprotnog spola; Danijela Tiosavljević (Srbija), Karel Turza (Srbija), Slavica Đukić-Dejanović (Srbija) i Ida Prica (Srbija): »Psihijatrija o prostituciji – bioetički aspekti«, istraživanje u kojem su ispitivale značaj mjesta i uloge psihijataru unutar neophodnog multidisciplinarnog tima, komplementarnog usprkos njegovoj različitosti, koji bi se sinergijski i simultano bavio psihičkim, fizičkim i socijalnim zdravstvenim problemima žena koje se bave prostitucijom, kao i prevencijom i umanjenjem rizika i štete koje prostitucija čini pojedincima i društvu; Amer Ovčina (Bosna i Hercegovina), Edinalda Izbegović (Bosna i Hercegovina), Amela Ovčina (Bosna i Hercegovina), Ajnija Omanić (Bosna i Hercegovina), Suvada Švrakić (Bosna i Hercegovina) i Aida Kapo (Bosna i Hercegovina): »Zanemarivanje djece – etičke i moralne dileme«, istraživanje u kojem su prikazali rezultate istraživanja koje ukazuju na različite pristupe u odgoju djece koji namjerno ili nenamjerno mogu utjecati na razvoj i zdravlje djeteta; Teodora Not i Silvana Karačić (Hrvatska): »Promjena percepcije osoba s intelektualnim teškoćama u zajednici«, istraživanje u kojem su ispitale promjenu paradigme za osobe s IT, odnosno promjenu javne percepcije, što je dovelo do ugrađivanje sadržaja u zajednicu; Gordana Pelčić (Hrvatska): »Kako razgovaramo s pacijentima? – Cijepljenje«, istraživanje u kojem je ispitala moguće modele komunikacije liječnika i pacijenata, kao i potrebu komunikacije s javnošću; Lidija Gajski (Hrvatska): »Tko poučava liječnike? – Profesionalna edukacija sve dalje od vjerodostojnosti«, istraživanje u kojem je ispitala model »regulacije« sukoba interesa te njegovu besmislenost; te posljednje izlaganje manifestacije od strane Branislave Medić (Srbija), Katarine Savić Vujović (Srbija), Nene Divac (Srbija), Dragane Srebro (Srbija) i Milice Prostran (Srbija): »Mobing u akademskim ustanovama: trebamo li više debatirati o tome?«, istraživanje u kojem su ispitivale »maltretiranje« pojedinca od strane grupe ljudi u akademskoj zajednici.

Tijekom okruglog stola »Odgovornost za budućnost: Enciklika pape Franje *Laudato si'* i pariški klimatski samit« održanog 16. svibnja, Hrvoje Jurić održao je predavanje na

temu »Destrukcija, opstrukcija i konstrukcija: o socio-ekološkoj krizi i načinima njezina razrješavanja«, a Šimo Šokčević na temu »*Laudato si'* i tehnofilija«, s Ivicom Kelamom i Katicom Knezović kao ko-referantima u raspravi. Tijekom okruglog stola »Van Rensselaer Potter i rođenje bioetike« održanog 17. svibnja, Iva Rinčić i Amir Muzur održali su predavanje »'ko je pot'er'o Pottera ili kako su Washington i New York 'ukrali' bioetiku«, a Tijana Trako Poljak izložila je temu »Aldo Leopold i etika zemlje kao intelektualno uporište bioetike Van Rensselaera Pottera«. Također, tijekom večeri prvog dana predstavljena su recentna bioetička izdanja, s devet novih knjiga i jedanaest časopisa relevantnih za integrativnu bioetiku. Uz glavne događaje odvila se i značajna *Studentska bioetička radionica*, dio šireg godišnjeg projekta *Bioetičkog inkubatora*, što se potvrdilo ovogodišnjim rekordom od 30 izlaganja i 59 sudionika iz šest gradova, odnosno četiri države: Hrvatske, Makedonije, Srbije i Slovenije.

S pročitanim u vidu, smije se zaključiti da su 15. *Lošinjski dani bioetike*, u duhu malog jubileja, dali zeleno svjetlo idejama i uloženom trudu za ostvarenja koja tek dolaze. U ovom kontekstu, vrijedi spomenuti i kako je započelo snimanje dokumentarnog filma o integrativnoj bioetici, iz razloga koje se gotovo pa ne mora navoditi.

Luka Perušić

12. Studentska bioetička radionica

Petnaesta po redu međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Lošinjski dani bioetike* održana je od 15. do 18. svibnja 2016. godine u Malom Lošinju, u sklopu koje je održana studentska bioetička radionica »Bioetika i religija«. Organizirana je u suradnji s Udruženjem studenata filozofije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odsjekom za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te je sufinancirana od strane Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu i Grada Zagreba. Ovogodišnji organizacijski tim Studentske bioetičke radionice činili su Ivan Bauernfreund, Nikolina Čavar, Anja Đorđević, Luka Hrvoj, Marko Kos, Suzana Krčmarek, Ivana Kovačić, Augustin Kvočić, Roni Rengel, Luka Perušić, Mirna Petak i Luka Šiško.

U nedjelju 15. svibnja 2016. godine otvorena je *Studentska bioetička radionica*, čija je radionica »Integrativnog mišljenja«, unutar

koje su studenti organizirani u grupe koje unutar sebe igraju uloge i nastoje doći do rješenja postavljenog problema, ostvarila velik uspjeh među studentima. Svečano otvaranje *Lošinjskih dana bioetike* održalo se sljedeći dan, odnosno u ponedjeljak 16. svibnja 2016. god., u 9 sati. Skup je pozdravnim govorom otvorio Hrvoje Jurić, zamjenik predsjednika Organizacijskog odbora *Lošinjskih dana bioetike* Ante Čovića, s Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a po završetku plenarnih izlaganja paralelno su započeli međunarodni simpozij »Integrativna bioetika i nova epoha« te *Studentska bioetička radionica*.

Dana 16. svibnja održano je trinaest izlaganja. Prvo izlaganje održao je David Martić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na temu »Egoizam u 'zlatnom pravilu'«, preispitujući »zlatno pravilo« kao osnovnu moralnu smjernicu u religijama, unutar koje se pojavljuje i pojam egoizma kao oblik samoodržanja, zaključujući da čovjek prvo mora biti etičan prema sebi, kako bi potom mogao biti etičan prema drugima.

Drugo izlaganje održali su Dragan Hardi i Mislav Uzunić s Filozofskog fakulteta u Osijeku, na temu pod nazivom »Lynn Whiteova kritika kršćanske dispozicije spram prirode u vidu novijih teoloških rasprava«, s tvrdnjom da je Lynn Whiteovo shvaćanje problematično jer čovjekovu povijest dijeli na čovjeka kao dio prirode i na čovjeka kao uništavača prirodne harmonije, ali i zato što je zanemario filozofske i političke aspekte problema, te se umjesto toga koncentrirao na judeokršćansku tradiciju odnosa prema prirodi.

Treće izlaganje održale su Rahela Jug i Marina Rukavina s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, s temom »U skladu s prirodom: Religija i spiritualnost kroz leću kamere«, govoreći o spiritualnosti Indijanaca koji dijele duboku povezanost s prirodom i živim bićima. Objasnile su definicije pojmova religije (apstraktan sustav ideja, vjerovanja, vrijednosti ili iskustava), religioznosti (apstraktan pojam koji obuhvaća religijske aktivnosti i vjere) i spiritualnosti, a svoje su pitanje istražile kroz filmove *Ples s vukovima* i *Avatar*.

Četvrto izlaganje imao je Fran Radonić Mayr s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na temu »Religija, bioetika i veganstvo«, navodeći industrijalizaciju kao glavnog uzročnika ekoloških nepogoda, a prije svega mesnu i mliječnu industriju ističe kao najpogubnije za čovjeka i okoliš, rješenje nudeći u nejedenoj mesa kao dužnosti kroz ideju skromnosti.

Peto izlaganje održala je Mirna Ukrainčik Jovanovski s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na temu »Bioetika u perspektivi židovske

teologije«, želeći pokazati da životinje imaju moralni status i više prava no što ljudi iščitavaju iz same *Biblije*. Autorica rješenje vidi u razblaživanju antropocentričnosti.

Šesto izlaganje imali su Karlo Mikić i Marta Matković s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na temu »Perspektive veganstva u kršćanstvu i islamu«, ispitujući način na koji bi se kršćani trebali odnositi spram životinja, zaključujući da se ne bi trebalo raspravljati o tome jesu li životinje iracionalne ili nisu jer često različite vrste životinja pokazuju određenu vrstu inteligencije, ponekad i napredniju od one malog djeteta. Što se islama tiče, autori su izložili kako je zdravlje životinje prvi uvjet za halal prehranu. Također, navode da veganstvo i vegetarijanstvo u islamu jesu dopušteni, ali pod određenim uvjetima. Kao moguća rješenja autori smatraju osigurano slijeđenje islamskog standarda te rješavanje ekoloških i zdravstvenih problema.

Sedmo izlaganje imala je Maja Vejić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a govorila je o temi pod nazivom »Religija i sekularizacija«, objašnjavajući položaj religije danas i pitanje slobode vjeroispovijesti. Autorica smatra da bi se vjerski vođe trebali javno izražavati protiv vjerskih sukoba, kako bi vjernici slijedili njihov primjer.

Osmo izlaganje održali su Mirna Šoštarko i Borna Dananić s Filozofskog fakulteta u Osijeku. S temom »Problem vjeronauka u javnim osnovnim školama«, kao najveći problem navode vjeronauk kao školski predmet, vjerroučitelje, udžbenike vjeronauka te poistovjećivanje nacionalnosti i vjeroispovijesti, kao i diskriminaciju s obzirom na seksualnu orijentaciju, rod i pobačaj. Autori rješenje vide u javnim raspravama, smještanju vjeronauka na početak ili kraj nastave ili u suprotnu smjenu, nuđenju etike kao predmeta u osnovnoj školi te izbacivanju vjeronauka iz škola.

Deveto izlaganje održala je Daria Radman s Filozofskog fakulteta u Splitu, na temu »Ograničenja transanimalizma«, pitajući o tome leži li bolja prehrana ljudi u genetskom inženjeringu i smatrajući da je najveći problem u osjetljivosti tijela ljudskog domaćina.

Deseto izlaganje imala je Ksenija Lončarić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, s temom »Utjecaj tehnologije na razvoj nove duhovnosti«, krećući od perspektive da su religija i tehnologija povezane i da jedna na drugu utječu, te smatra da čovjekova kvaliteta života ovisi o samom čovjeku. Autorica problem vidi i u suvremenoj tehnologiji kao projektu spasenja i obećanju nadilaženja ljudskih ograničenja.

Jedanaesto izlaganje održali su Emina Horvat Velić s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu i Luka Fotak s Medicinskog

fakulteta u Rijeci, na temu »Znanost u svrhu poboljšavanja ljudskog života«, u kojoj su se postavila brojna bioetička i religijska pitanja, prije svega u kontekstu stvaranja umjetnih organa.

Dvanaesto izlaganje imala je Katarina Radovanović s Filozofskog fakulteta u Nišu, na temu »Analiza etičkog statusa abortusa u svjetskim religijama«, baveći se podijeljenim mišljenjima o abortusu i pravima žene u tom slučaju. Autorica smatra da svaka individua mora za sebe odlučiti je li za nju abortus u redu ili nije.

Trinaesto i posljednje izlaganje prvog dana *Studentske bioetičke radionice* održao je Andrej Bogatinoski s Filozofskog fakulteta u Skopju, na temu »Implikacije moralnog prava fetusa izvedene iz razlikovanja religije i znanosti«, unutar koje je naveo da je fetus materijalna kategorija, te postavio razliku između kršćanskog i židovskog stajališta o tome u kojem trenutku fetus dobiva dušu.

Drugog dana *Radionice*, u utorak 17. svibnja, svoje je teme izložilo osam izlagača. Prvo izlaganje održao je Josip Guć s Filozofskog fakulteta u Splitu, na temu »Mogućnost konsenzusa o ektogenezi«, pritom ne ulazeći u pitanje *in vitro* oplodnje. Autor smatra da ektogeneza ne narušava dostojanstvo embrija.

Drugo izlaganje imali su Luka Fotak, Christina Isabell Jukić i Maša Lovrović s Medicinskog fakulteta u Rijeci, s temom »Jehovini svjedoci i krvna transfuzija u moderno doba«, govoreći o navikama i običajima Jehovinih svjedoka, te njihovom odbijanju primanja transfuzije krvi jer smatraju da bi im to onečistilo dušu. Pitanje koje su autori postavili tiče se postavljanja prikladne granice povodenja za svetim tekstovima.

Treće izlaganje održao je Andrej Preglej s Filozofskog fakulteta u Mariboru na temu »Religija – medijator između normalnog i patološkog«, govoreći o deluzijama i uvjerenjima religijske i nadnaravne prirode. Autor zaključuje da u religiji osobe nalaze utjehu, zbog čega je uključuju kao psihološku pomoć.

Četvrto izlaganje održao je Luka Janeš s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, s temom »Religija i shizofrenija«, postavljajući odnos religije spram psihe, pritom kao rješenje zagovaraajući teoriju filozofskog liječenja pri buđenju svog ega.

Peto izlaganje imala je Milena Radović s Filozofskog fakulteta u Splitu, na temu »Eutanazija u budizmu«, navodeći kako budisti o eutanaziji nemaju ujedinen stav jer nemaju centralnog autoriteta. Autor smatra da bi eutanazija trebala biti zabranjena u slučaju kada je smrt neizvjesna te da bi je općenito bilo bolje izbjegavati.

Šesto izlaganje održao je Bruno Petrušić s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu, na temu »Kultura života i kultura smrti: teološko promišljanje prezentacije fenomena samoubojstva i eutanazije na filmu«, govoreći o filmu kao afirmaciji slobode pojedinca, koji ima odgojnu i modelirajuću ulogu. Autor smatra da kultura života znači poštivati prirodu i zaštititi Božji dar, odnosno ljudski život od trenutka začeća do trenutka smrti.

Sedmo izlaganje imao je Mihailo Stojanović s Filozofskog fakulteta u Nišu, s temom »Smrt i besmrtnost: starozavjetno ispitivanje metafizičke pozadine svijeta i njena refleksija na problem suicida«, izlažući o suicidu kao objektivnom, teocentričnom smislu, smatrajući da – sa stajališta vrijednosti – pitanje suicida nije pitanje vrijedno propitivanja.

Osmo i posljednje izlaganje drugog dana *Radionice* održala je Marija Musulin s Filozofskog fakulteta u Splitu, s temom »Regulacija plodnosti«, govoreći o kontracepciji i umjetnoj oplodnji iz perspektive kršćanskog morala. Autorica smatra da je prirodna plodnost i njeno korištenje otvorenost životu te da seks koji ne vodi začeću, čovjeku nije potreban. Autoričinom sugestijom o tome kako alternativa kontracepciji može biti prirodno planiranje obitelji, koje prati plodne i neplodne faze ciklusa, završena je 12. po redu *Studentska bioteička radionica*, koju je popratilo mnoštvo komentara, pitanja i reakcija svih prisutnih.

Ivana Kovačić

Simpozij Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra 2

Znanstveni skup organizirao se u okviru projekta *Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu između 12. i 20. stoljeća* koji se održao 19. i 20. svibnja 2016. godine u Institutu za filozofiju u Zagrebu. Znanstveni skup je financirala Hrvatska zaklada za znanost, a organizacijski odbor činili su Erna Banić-Pajnić, Pavo Barišić, Bruno Ćurko, Vanja Flegar, Mihaela Girardi-Karšulin, Željka Metesi Deronjić, Snježana Paušek-Baždar i akademik Nenad Trinajstić.

Prvog dana skupa uvodnu riječ imala je Erna Banić-Pajnić koja je naglasila da se radi o prvom godišnjem izlaganju suradnika na spomenutom projektu te da će na svojim izlaganjima pokazati rezultate svojih istraživanja. Predsjedavajući prve sesije izlaganja, Pavo Barišić je naveo da će na skupu biti izložene

no sedamnaest referata te da je izašao novi broj časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske kulturne baštine*, čiji glavni urednik je Ivica Martinović, ujedno i prvi izlagač na skupu.

Prvi dio jutarnje sesije izlaganja prvoga dana započeto je izlaganjem Ivice Martinovića »*Amor naturalis* u dubrovačkom tumačenju Jurja Dragišića«, u kojemu je govorio o tome kako je Juraj Dragišić u svome djelu *De natura angelica* iz 1499. godine obradio temu naravne ljubavi. Obradio je ontologiju i epistemologiju anđela, pojam volje, razliku između volje, naravi i uma, slobodu volje i slobodu anđela za koju je smatrao da je iste vrste značenja kao i sloboda ljudi. Pisao je o tome što je naravna ljubav i trostruka ljubav anđela, za koje je smatrao da ljube naravno, izborno i dragovoljno. Postavio je pitanja o tome što je naravna ljubav, ljube li anđeli takvom ljubavi i same sebe te ljube li anđeli naravnom ljubavi Boga više nego same sebe? Utvrdio je odnos ljubavi prema spoznaji te je konstatirao kako ljubav slijedi spoznaju te da ništa nije ljubljeno ako nije spoznato, dakle, naravna ljubav slijedi naravnu spoznaju. Pod utjecajem Tome Akvinskog i Aristotelove Nikomahove etike Dragišić je izložio nauku o naravnoj ljubavi.

Natali Hrbud se nadovezala na prethodno izlaganje te je u svojem izlaganju pod nazivom »Juraj Dragišić i kršćanski pisci u *De natura angelica*« informativno izložila koji su se istraživači bavili Dragišićem. Izvori koje je navela mogu se podijeliti na patrističke pisce i srednjovjekovne crkvene pisce, a većinom se orijentirala na radove patrističke literature. Autori koje je izlagačica navela su Albert, Ambrozije, Anselmo, Augustin, Beda, Boecije, Bonaventura, Dionizije Areopagita, Duns Skot, Grgur Veliki, Grgur Nazijanski, Henrik iz Ganda, Ivan Damaščanski, Jeronim, Origen i Toma Akvinski.

Alojz Jembrih u svojem je izlaganju »Franjo Marković i njegov studij filozofije u Beču« govorio o biografskim podacima vezanima uz studij filozofije Franje Markovića te o filozofijskom profilu njegovih profesora.

Drugi dio jutarnje sesije sačinjavala su predavanja vezana uz sam projekt *Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu između 12. i 20. stoljeća*. Erna Banić-Pajnić održala je izlaganje na temu »Tumačenje Timeja: o nebu, nižim božanstvima i nebeskim duhovima (Kalcidije i Herman Dalmatin)«. Platon u *Timeju* kozmos smatra svetištem vječnih bogova te osim o demijurgu govori i o drugim bogovima koje naziva djecom. Njima je prepušteno radanje smrtnih bića. To su bogovi koji su postali, ali koji su nepropadljivi i vidljivi. Osim vidljivih Platon govori i o nevidljivim božanstvima koja naziva demonima.

Herman Dalmatin razvija antropologijsko tumačenje neba i nebeskih bogova, tj. duhova. Prilikom svog rada oslanjao se na Kalcidijev prijevod i komentar *Timeja*.

Mihaela Girardi-Karšulin govorila je na temu »Antun Medo: aristotelovac-samouk šesnaestog stoljeća«. Opus Antuna Mede sastoji se od tri komentara vezana uz Aristotelovu filozofiju, konkretnije uz *Metafiziku* Λ, *Metafiziku* Z i Porfirijeve *Predikabilije*, preko kojih je htio doći do izvornog Aristotelovog učenja.

Snježana Paušek-Badždar, koja je imala izlaganje na temu »Alkemijski pokusi Barbare Celjske iz pera Basiliusa Valentinusa« govorila je o Barbari Celjskoj uz koju se vežu brojne legende, no sigurno je da se bavila alkemijom i izvodila alkemijske pokuse. Kroz povijesna istraživanja alkemije i alkemičara došlo se do zaključka da su postojali tzv. pravi i lažni alkemičari. I dok su pravi alkemičari bili vođeni znanstvenim razlozima, oni lažni su bili vođeni prijevaram i pohlepom. Barbara Celjska spadala je među prave alkemičare i dobro je poznavala kemijske elemente i spojeve.

Drugi dio jutarnje sesije započeo je s izlaganjem Vanje Flegar pod naslovom »Promjene u tumačenju kometa Andrije Dudića nakon objave njegova djela *De cometarum significatione commentariolus* 1579. godine«. U izlaganju je bila riječ o pojavi kometa 1579. godine, kojoj je prethodila pojava nove zvijezde 1572. godine, čime je došlo do preispitivanja Aristotelove teorije o kometima. Do tada pojava kometa nije bilo toliko nova i rijetka, međutim, pojava nove zvijezde jest ono što je otvorilo dva nova pitanja. Fizikalnim pitanjem pokušalo se doći do odgovora na koji način razumjeti smještanje novog tijela na nebo, dok se filozofskim pitanjem pokušalo odgovoriti može li se tako nešto uopće dogoditi. Pojava kometa pet godina kasnije, u vrijeme kada su rasprave oko nove zvijezde bile u punom jeku, dovela je do otvaranja novih pitanja. U to vrijeme Andrija Dudić piše svoje djelo kao raspravu u obliku pisma u kojemu govori o prirodi kometa i njegovom značenju. Raspravu započinje iznošenjem različitih teorija o biti kometa i iznošenjem različitih definicija kometa. Zauzima kritički stav prema antičkim autoritetima, posebice prema Aristotelu. Otvara pitanje o utjecaju kometa na zemaljski život te zastupa tezu o nepostojanju kauzalne veze između pojave kometa i njihovog utjecaja na čovjekovu volju.

Iduće izlaganje Ljerke Schiffler pod naslovom »Iz tradicije hrvatske filozofijsko-estetičke misli: Miho Monaldi«, pročitala je Željka Metesi Deronjić. Miho Monaldi stvarao je u zlatnom vijeku dubrovačke književne i kulturne povijesti i bio je jedan od prvaka hrvatske kasne renesansne filozofske misli.

Njegovo djelo *Irene, ovvero della bellezza* je estetička rasprava u kojemu se raspravlja o biću, naravi, predmetu i osobitostima lijepoga te o redu, veličini, proporciji, simetriji i harmoniji. Raspravljalo se o vrstama ljepote, onoj prirodnoj i onoj ljudskoj te o ljepoti nebeskih i andeoskih duša i o božanskoj ljepoti.

Nadalje, u izlaganju Ane Vraneše, Petre Korać, Bernardine Petrović i Mirjane Pavlice »Leksikološke i leksikografske aporije hrvatskoga vokabulara molekularne i stanične biologije« bilo je riječi o glavnim problemima usustavljanja suvremenog vokabulara molekularne i stanične biologije iz razloga što je hrvatsko nazivlje u ovim područjima izuzetno površno i nedovoljno opisano u terminološkom sustavu. Tomu je tako najviše zbog engleskih naziva kojima je teško pronaći odgovarajuću hrvatsku istovrijednicu kojom se ne bi narušila neutralnost terminoloških polazišta i terminografskih okvira.

U izlaganju Brune Ćurka i Matije Mate Škerbića »Samostan Reda kapucina u Varaždinu kao mjesto studija filozofije unutar Štajerske kapucinske provincije (Provinciae Styriae) između 1705. i 1783.« izlagač Matija Mato Škerbić govorio je o visokom školstvu u 18. stoljeću, tj. u periodu kada Sveučilište u Zagrebu još nije bilo osnovano, ali je visoko školstvo postojalo unutar kapucinskog reda. Napomenuo je kako je njihov rad imao nakanu istražiti u kojim periodima je varaždinski samostan bio središte studija te tko su bili lektori ili profesori. Isto tako, istraživanje je išlo i u smjeru otkrivanja koji su još samostani u Hrvatskoj bili mjesta studija filozofije ili teologije te na koji način je bio oformljen studij filozofije i teologije unutar kapucinskog reda.

Drugi dan skupa također je bio raznovrsan što se tiče tema, a došlo je i do neznatnijih promjena u programu, pa je tako prvo izlaganje imala Heda Festini pod naslovom »Kazimir Bedeković (1727.–1782.) o determinizmu i indeterminizmu«, pri čemu je govorila o tome da, od osnovnih načela determinizma, izvjesnost ostaje kao metodološko pravilo istraživanja, a povezivanje uzroka i posljedice ostaje jedini podsjetnik na načelo uzroka. S druge strane, indeterminizam je otkrio polje istraživanja kao mnogostrukost mogućnosti u čijim se uvjetima vjerojatnosti kreću znanosti od najveće strogosti, kao što je matematika, preko manje strogosti, fizike, do najmanje strogosti, povijesti. Bedeković svojim spisom otkriva prisustvo oba zahtjeva, što pokazuje veliku relevantnost njegova shvaćanja znanosti čak i za naše doba.

Prema rasporedu iduće izlaganje, ono Nenada Vertovška bilo je otkazano pa se skup nastavio izlaganjem koje je održao Pavo Barišić

pod nazivom »Filozofska antropologija u Hrvatskoj«. Znatna poticaj istraživanjima iz područja filozofijske antropologije dao je Max Scheler. Pitanje o ljudskoj biti i vlastitostima, uz pitanje o kozmosu, je jedno od stožernih predmeta filozofijskih razmišljanja još od antike. Samim time, izlagač nam donosi povijesni razvoj antropologije u Hrvatskoj kroz brojne autore.

U nastavku programa Željka Metesi Deronjić iznijela je svoj rad pod nazivom »Frane Petrić o svetom pjesništvu«, koji je po programu trebao biti dan ranije. U izlaganju je govorila o Petrićevoj *Dekadi o svetom pjesništvu* iz 1588. godine u kojoj Petrić potvrđuje svoje već ranije izložene teze te nam ono služi ne samo za razumijevanje njegove poetike, već i kasnijih misli koje će razraditi u djelu *Novoj Sveopćoj Filozofiji* iz 1591. godine.

U idućem bloku izlaganja započelo se s izlaganjem rada Dubravka Ivšića i Trpimira Ivšića »Hrvatski nazivi kemijskih elemenata kod Franje Račkoga«. S obzirom na to da je u 19. stoljeću došlo do razvoja prirodnih znanosti, posebice kemije, pojavljuje se i potreba za imenovanjem novootkrivenih izvanjezičnih fenomena te razvojem znanstvene terminologije. Upravo je Franjo Rački bio taj koji je potaknuo utemeljenje hrvatskog znanstvenog, samim time i kemijskog nazivlja koje se, kao utemeljitelju, pripisuje Bogoslavu Šuleku. U svome radu autori su analizirali nazive kemijskih elemenata Franje Račkoga iz etimološke perspektive, tj. proučavali su na koji način su nazivi tvoreni te iz kojih jezika su preuzeti ili prilagođeni hrvatskom jeziku.

Ivan Reljić sa svojim izlaganjem pod nazivom »Oživljavanje znanstvene baštine korištenjem novih tehnologija – primjer vjetrenjače Fausta Vrančića« govorio je o virtualnoj i fizičkoj rekonstrukciji *Mlina s pokretnim krovom (Molea cum tecto mobili)* Fausta Vrančića, prilikom čega je opisao projekt od idejnog koncepta do primjene. Prva faza projekta bila je izrada virtualne rekonstrukcije stroja pomoću 3D programa za modeliranje, nakon čega su dijelovi printani i sastavljeni u maketu. Ovim projektom cilj je bio pokazati prednosti korištenja 3D printera.

U zadnjem izlaganju Denisa Karanušića »Stayjev opis Descartesove teorije kretanja« govorilo se o kretanju koje spada među one pojmove fizike pomoću kojih Descartes opisuje svijet kao mehanički sustav. Benedikt Stay opisuje kretanje i iznosi tri zakona prirode prema kojima se tijela kreću. Ovim zakonima prirode sintetizira Descartesov nauk. U prvom zakonu je nužno da tjelesna priroda ostaje u onom stanju u kojem se nalazi i po sebi ne mijenja stanje, osim ako nije nadvladana vanjskim uzrokom. Drugi zakon tiče se pravocrtnog gibanja tijela koje samo po sebi neće skrenuti, nego je potreban udar sa strane da se smjer promijeni. Isto tako, tijelo se opire kružnom gibanju i neće nastaviti s kružnim gibanjem, nego će se početi kretati pravocrtno. I treći zakon govori o prijenosu kretanja jednog tijela na drugo, u kojemu teže tijelo u koliziji s lakšim preda onoliko kretanja koliko od sebe izgubi.

Lidija Knorr
Lena Kuzmanović